

บทที่ ๒

ลักษณะทางการเมืองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

ก) เหตุการณ์ทางการเมืองระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ นับว่าเป็นจุดสุดยอดของการระดมความต้องการในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราช เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เกิดขึ้นเนื่องจากระบบการปกครองเดิมไม่สามารถที่จะตอบสนองความต้องการของกลุ่มชน ซึ่งได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และฐานะทางสังคมอย่างรวดเร็วในเมืองหลวงที่มีความคาดหวังสูง แต่ระบบการเมืองดั้งเดิมไม่เอื้ออำนวยต่อการตอบสนองความคาดหวังนั้นอย่างรวดเร็วเพียงพอ ความไม่พอใจต่อการบริหารของรัฐบาลในระบอบราชาธิปไตยได้เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับจนกระทั่งในที่สุด เป็นหนทางนำไปสู่การก่อตัวของ "คณะราษฎร" หรือ "คณะผู้ก่อการ" คณะราษฎรได้วางแผนก่อการปฏิวัติขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ ที่บ้านพักของ นายประยูร ภมรมนตรี ในกรุงปารีส โดยมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมครั้งแรก ๗ คน ได้แก่ ร.ท.แปลก ชีตตะสังคะ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) หลวงศิริราชไมตรี คร. ด้ว ลพานุกรม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช การเมือง - การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยสมัย
อยุธยา - รัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕) งานวิจัย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย หน้า ๒๘๗.

ร.ศ. ทัศนัย นิยมศึก นายแนบ พหลโยธิน และ ร.ท. ประยูร ภมรมนตรี^๑ ต่อมา
ได้หาสมัครพรรคพวกเข้าร่วม ซึ่งประกอบด้วย ทหารบก ๓๔ คน ทหารเรือ ๑๕ คน
และพลเรือน ๔๕ คน รวมทั้งสิ้น ๙๔ คน^๒

เมื่อคณะผู้ก่อการยึดอำนาจได้สำเร็จ จึงประกาศตัว "คณะผู้รักษาพระนคร
ฝ่ายทหาร" โดยมี พ.อ. พระยาพหล พลพยุหเสนา พ.อ. พระยาทรสุรเคช และ
พ.อ. พระยาฤทธิ อัครเนย์ เป็นผู้บัญชาการ

ต่อมา ในวันที่ ๒๗ มิถุนายน มีการประกาศ "พระราชกำหนดนิรโทษกรรม"
แก่คณะผู้ก่อการ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศใช้ พระราชบัญญัติธรรมนุญ
การปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรม นำขึ้น
ทูลเกล้าฯ ถวาย รัฐธรรมนูญฉบับนี้ มี ๓๕ มาตรา

คณะราษฎรวางหลักประชาธิปไตย ให้ดำเนินไปที่ละขั้นตอน ตามมาตรา
๑๐ ของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ซึ่งรวมกฎหมายการเลือกตั้งเข้าไว้ด้วยกัน เป็น ๓
สมัย คือ^๓

สมัยที่ ๑ นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึง เวลาที่สมาชิก
ในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่งให้คณะราษฎรซึ่งมี คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้
ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๘๐ นาย เป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๒ เดือน หรือจนกว่าจะจัดประเทศเป็นปกติ
เรียบร้อยแล้ว สมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล ๒ ประเภท หัวใจกรรวมร่วมกันคือ

^๑ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า (พระนคร :
โรงพิมพ์แห่งอักษร, ๒๕๐๘), หน้า ๑๒๘ - ๑๒๙.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

^๓ พระราชบัญญัติธรรมนุญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช

ประเภทที่ ๑ ผู้แทนราษฎร ได้เลือกมีจังหวัดละ ๑ นาย ต่อจำนวน
ราษฎรแสนคน

ประเภทที่ ๒ ผู้เป็นสมาชิกอยู่ด้วยจังหวัด ๑ มีจำนวนเท่ากับสมาชิก
ประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันและว่าผู้ใดจะลงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวน
ขาด ให้ผู้ที่มีตัวอยู่เหลืออยู่ตลอดไป เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ ๓ เมื่อจำนวนราษฎรที่ลงจากหลายเขต ได้ สวมใส่ไว้ว่าประธมสีกรม
ได้จำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างต่ำต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิก
สภาผู้แทนราษฎรต้องเป็นผู้ที่ราษฎร ได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นอัน
ไม่มีอีกต่อไป

* ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้แต่งตั้งผู้แทนราษฎร

ชั่วคราว จำนวน ๓๐ นาย โดยแบ่งโควตาให้เป็นส่วนของคณะผู้ก่อการครั้งหนึ่ง ส่วนที่

เหลืออีก ๓๕ คนนั้น คัดเลือกจาก ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีเจ้าพระยา ๓ คน พระยา ๒๐
คน (ส่วนมากเป็นผู้พิพากษา) ฝ่ายทหารบก และทหารเรือ กองทัพละ ๓ คน นอกจากนั้น
เป็นผู้ที่ร่วมปลุกการกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ จำนวน ๔ คน ซักหนังสือพิมพ์และพ่อค้า ๒ คน

สภาผู้แทนราษฎรเปิดประชุมครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ที่ประชุมเลือก
เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เป็นประธานสภาผู้แทนราษฎรคนแรก พระยาอินทรวชิโร เป็น
รองประธานสภา หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นเลขาธิการ ในการประชุมครั้งนี้ หลวง
ประดิษฐ มนูธรรม เสนอให้ พระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นประธานคณะกรรมการราษฎร
(นายกรัฐมนตรี) ที่ประชุมเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ ประกอบด้วยกรรมการราษฎร (รัฐมนตรี)
อีก ๑๔ นาย ซึ่งพ้นจากตำแหน่ง ตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราว เมื่อ
วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕

ในการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรก พ.อ.พระยาพหล พหลพยุหเสนา
ได้กล่าวมอบอำนาจ ผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารให้แก่สภา หลังจากนั้น สภาอนุวัติ
พระราชกำหนดนิรโทษกรรมเป็นพระราชบัญญัติซึ่งถือได้ว่าเป็น พระราชบัญญัติฉบับแรกที่
เสนอให้สภาผู้แทนราษฎรอนุวัติ เป็นกฎหมายโดยสมบูรณ์

ส่วนการประชุมของคณะกรรมการราษฎร เริ่มขึ้นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๙
มิถุนายน ๒๔๗๕ ที่ประชุมอนุวัติให้แต่งตั้งกรรมการขึ้น เพื่อปรับปรุงแก้ไขรัฐธรรมนูญ
ฉบับถาวร จำนวน ๗ คน ได้แก่ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาเทพวิฑูรย์
พระยามานวราชเสวี พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ พระยาปรีค่านฤเบศร์ หลวงประดิษฐ-
มนูธรรม พ.ต.หลวงสินაკโยธารักษ์ ต่อมา ในวันที่ ๒๓ กันยายน ประธานคณะกรรมการ
การราษฎรเสนอต่อที่ประชุมสภา ตั้งพระยาศรีวิสารวาจา กับ พล.ร.ท.พระยาราชวังสัน
เพิ่มเติมขึ้นอีก ๒ คน^๒ คณะกรรมการได้ทำการร่างรัฐธรรมนูญ เสนอให้สภาพิจารณา
ครั้นเมื่อสภาอนุวัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทาน "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕" เมื่อวันที่ ๑๐
ธันวาคม ๒๔๗๕ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม รัฐธรรมนูญฉบับนี้มี ๒๘ มาตรา มีการแก้ไข
รวม ๓ ครั้ง คือ ครั้งแรก วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๘๒ เปลี่ยนชื่อ จากคำว่า "ประเทศสยาม"
เป็น "ประเทศไทย"^{*} ครั้งที่สอง เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๔๘๓ เพื่อยกอายุสมาชิกสภา
ผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ออกไปอีก รวมเป็น ๒๐ ปี และครั้งที่สาม เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม
๒๔๘๕ แก้ไขให้ยกอายุของ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรออกไปอีกคราวละ ๒ ปี รัฐธรรมนูญ
ฉบับนี้ใช้มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ แผนกเก็บ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ต่อไปใช้ชื่อย่อ สสร.)

รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๑/๒๔๗๕ (๒๙ มิถุนายน ๒๔๗๕)

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๓๒/๒๔๗๕ วันที่ ๒๓ กันยายน
๒๔๗๕

^{*} ต่อไปจะใช้ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕"

๑) เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

คณะราษฎรมอบให้หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นผู้ร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจขึ้นเพื่อกำหนดการตามนโยบายหลัก ๒ ประการ ข้อ ๓ ที่แถลงต่อสภาว่า จะต้องสร้าง ความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำ โดยเต็มความสามารถ จะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรออกขาย พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี แต่งตั้งให้นายประยูร ภมรมนตรี นายเนบ พหุลโยธิน หลวงเกษมกรรณ นายแก้ว ลพานุกรม หม่อมหลวงอุดม สนิทวงศ์ นายวิลาศ โอสถานนท์ นายจรูญ ณ บางช้าง นายทวี ตะเวทีกุล หลวงโกวิท อภัยวงศ์ เป็นที่ปรึกษาเป็นการภายใน คณะที่ปรึกษาคิดเห็นสอดคล้องกันว่าทำไปไม่ได้^๑ ครั้นต่อมา มีการนัดประชุมคณะรัฐมนตรีพิเศษ เรื่องโครงการเศรษฐกิจ ปรากฏว่าได้อภิปราย กันอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดความคิดเห็นแตกแยกออกเป็นสองฝ่ายในคณะรัฐบาล ฝ่ายหนึ่งนำโดย พระยามโนปกรณนิติธาดา และพรรคพวกในคณะรัฐมนตรี ซึ่งเห็นว่า ควร ดำเนินการในเรื่องสหกรณ์แม่คอกยเป็นคอกยไป อีกฝ่ายหนึ่งนำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม และผู้สนับสนุน ซึ่งยืนยันจะให้นำโครงการเศรษฐกิจมาใช้ทั้งหมด ในข้อนี้ ฝ่ายพระยา มโนนาเห็นว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม คำแนะนำการตามหลัก การของลัทธิคอมมิวนิสต์ ในขณะเดียวกัน จะบรรเทาวิญญูของรัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นว่า โครงการนี้เป็นโครงการอันเดียวกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่^๒

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

^๑ แผนกเก็บเอกสาร. รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๒๑/๒๔๗๕ (๒๗ สิงหาคม ๒๔๗๕) เรื่อง สภาจัดการเศรษฐกิจแห่งชาติ.
^๒ ประยูร ภมรมนตรี ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า หน้า ๒๑๖.
^๓ โปรดดูพระบรมราชวินิจฉัยของรัชกาลที่ ๗ ใน เดือน พฤษภาคม บ้านปรีดี รัฐบาลราษฎรไทย ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก (พระนคร : โปะสีสามต้นการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๔๓ - ๑๖๕.

ดังนั้นจึงเกิดข้อโต้แย้งอย่างรุนแรง ระหว่างหลวงประดิษฐมนูธรรม กับ
กลุ่มพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งนี้ พ.อ. พระยาพหล
พยายามประนีประนอมข้อพิพาท โดยเสนอว่า ควรถือตามที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ
ทรงวินิจฉัยไปก่อน ในที่สุดที่ประชุมลงมติเห็นด้วยกับโครงการเศรษฐกิจของ พระยามโน-
ปกรณ์นิติธาดา ๑๑ คน เห็นด้วยกับ ของหลวงประดิษฐมนูธรรม ๓ คน * * * * * ไม่ลงมติ
๕ คน เป็นอันว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น รัฐบาลไม่
อนุมัติให้ใช้ ^๒

โครงการเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณ์นิติธาดานี้ เห็นว่า ควรดำเนินการ
ทางเศรษฐกิจแบบค่อยเป็นค่อยไป ในรูปแบบสหกรณ์เครดิต ซึ่งมีอยู่แล้วในขณะนั้น แต่ไม่
ประกาศเป็นนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นความสำคัญทางเศรษฐกิจจึงเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้การ
รองลงไปจากการรักษาเสถียรภาพของรัฐบาล ภายหลังจากสภาผู้แทนราษฎร ที่ประชุม
คณะรัฐมนตรีตกลงให้ตั้งสภาเศรษฐกิจขึ้น เมื่อวันที่ ๒ เมษายน ๒๔๗๖ มีกรรมการรวม
๑๖ คน พระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นประธานกรรมการ โครงการเศรษฐกิจมีสาระ
สำคัญ คือ

^๑ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุม คณะรัฐมนตรี วันที่ ๒๕ มีนาคม
๒๔๗๕ เรื่อง นโยบายเศรษฐกิจ

*๑. พระยาราชวังสัน ๒. พระยาศรีวิสารวาจา ๓. เจ้าพระยาวงษา-
นุประพัทธ์ ๔. พระยาจุแสงยาบดี ๕. พระยาเทพวิฑูร ๖. พระยาทรงสุรเดช
๗. พ.ท. พระประศาสน์พิทยายุทธ ๘. น.อ. หลวงสินธุสงครามชัย ๙. หลวงเกษตรกรรม
๑๐. นายประยูร ภมรมนตรี ๑๑. พระยามโนปกรณ์นิติธาดา

**๑. พระยาประมวลาวิชาจุล ๒. นายยาม พหลโยธิน ๓. หลวงประดิษฐ
มนูธรรม

***๑. เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ๒. พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา
๓. พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ ๔. พ.ต. หลวงพิบูลสงคราม ๕. นายควั ดพานุกรม

^๒ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ ๒๕ มีนาคม
๒๔๗๕ เรื่อง นโยบายเศรษฐกิจของรัฐบาล

๑. ยืนยันนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล ให้ราษฎรได้เห็นอย่างเด่นชัด
๒. ต้องเคารพต่อกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินสมบัติ และเสรีภาพในการประกอบอาชีพของบุคคลภายใต้รัฐธรรมนูญ และไม่เป็นภัย หรือเป็นการเบียดเบียนประชาชน
๓. ต้องเคารพสัญญา และการติดต่อกับต่างประเทศ
๔. คำนึงถึงความนิยมของประชาชน และเหมาะสมกับสภาพ ความเป็นจริง
๕. จะพยายามขยายการผลิตออกไปตามกำลัง

ความไม่ลงรอยเกี่ยวกับความเห็นในเค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ กลายเป็นชนวนของความยุ่งยาก ซึ่งจะผูกพันไปถึงระบบการเมืองในระยะต่อมา กล่าวคือบุคคลที่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมทั้งในคณะรัฐมนตรี และในสภาเริ่มเข้าใจว่า พระยามโนปกรณนิติธาดา มีความเอนเอียงออกห่างจากจุดมุ่งหมายของคณะราษฎร นอกจากนี้ พระยามโนยังได้ออกคำสั่ง ห้ามข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนรวมทั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เข้าเป็นสมาชิกของสมาคมที่เกี่ยวกับการเมือง ถ้าข้าราชการผู้ใดสมัครแล้วไม่ลาออก และไม่ทำเอาใบอนุมติให้ออกจากสมาคม เสนอต่อผู้บังคับบัญชา ก็จะไม่จ่ายเงินเดือนให้ การออกคำสั่งดังกล่าวนี้เท่ากับเป็นการล้มคณะราษฎร^๒ เพราะคณะราษฎรได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นสมาคมการเมืองแล้วคือ "สมาคมคณะราษฎร" เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๗๕^๓

^๑ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๑๖ เมษายน ๒๔๗๖

^๒ เกียรติชัย พงษ์พานิชย์ "การปฏิวัติ ๒๔๗๕" ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสหาย สัตว์การเมือง (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔, หน้า ๖๑.

^๓ แผนกเก็บ สสร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ ๔๔ หน้า ๒ ที่ ๒ เรื่อง การเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศไทย

ผลจากการออกคำสั่งของพระยามโนฯ รวมทั้งความขัดแย้งในเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นเหตุให้เกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงในกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติ คือกลุ่มของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ซึ่งมี พ.อ.พระยาทรงสุรเดช และ พ.อ.พระยาฤทธิ์อัคนีย์ เป็นผู้สนับสนุน ส่วนฝ่ายของหลวงประดิษฐมนูธรรม มี นายทหารชั้นผู้น้อยและพลเรือนสนับสนุน ต่อมาความขัดแย้งนี้ขยายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร ในการพิจารณางบประมาณประจำปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ปรากฏว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนบางคนพกอาวุธปืนเข้าไปในการประชุม และแสดงปฏิกริยาในลักษณะข่มขู่ สมาชิกที่สนับสนุนรัฐบาล ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๗๕ พล.ร.ท. พระยาราชวังสัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายสนับสนุนพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เสนอว่า

การกระทำของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรดังกล่าว เป็นการไม่เหมาะสม จึงอยากให้มีข้อมบังคับสภาห้ามไว้ด้วย แต่หลวงประดิษฐมนูธรรมโต้แย้งว่า ถ้าเราเดินตามหลัก Democrat จริง ๆ การพกปืนไม่ใช่เป็นของแปลก เพราะเหตุผลผูกอาวุธมีเหตุที่จะป้องกันตัวเองในบางโอกาส ถ้าหากไม่มีการใช้อาวุธเป็นธรรมเนียมแล้วรับรองว่าจะไม่มีเหตุร้ายแรงอะไรขึ้นเลย

การแสดงปฏิกริยาข่มขู่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเช่นนี้ เป็นเหตุให้การประชุมสภาครั้งต่อ ๆ มาสมาชิกขาดประชุมเป็นจำนวนมาก จนไม่ครบองค์ประชุม ในที่สุด พ.อ.พระยาทรงสุรเดช เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้แจ้งไปยังเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เรื่องคณะทหารขอให้ระงับคำสั่งห้ามการนำอาวุธปืนเข้าไปในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เหตุการณ์กลับรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ เมื่อพระยาทรงสุรเดช สั่งให้ทหารเข้าทำการตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคน รวมทั้งประธานสภา ที่หน้าประตูรัฐสภา เป็นเหตุให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่พอใจอย่างมาก และแสดงปฏิกริยา

๑ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๔๗๕ เรื่อง ข้อมบังคับสภา

ประท้วงโดยการ "วอล์คเอาท์" ออกจากที่ประชุม^๑ และกล่าวประณาม พ.อ. พระยาทรงสุรเดชว่าเป็นผู้เผด็จการ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ได้นับประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นพิเศษในตอนค่ำวันที่ ๓๑ มีนาคม เพื่อขอปิดสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราว ซึ่งคณะรัฐมนตรีเห็นชอบด้วย ๑๔ นาย ในจำนวน ๑๕ นาย^๒ ดังนั้นพระยามโนฯ จึงประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ โดยให้เหตุผลว่า เพื่อรอกการเลือกตั้ง^๓

คณะรัฐบาลชุดใหม่มีพระยามโนปกรณ์นิติธาดา เป็นนายกรัฐมนตรี ประกอบด้วยรัฐมนตรีซุคเคิมเป็นส่วนใหญ่ รัฐมนตรีที่พ้นจากตำแหน่งมี ๕ นาย คือ พระยาประมวลวิชาพูล หลวงประภิชรมนุชรรม หลวงเกษสทกรณ นายควั ลพานุกรม และนายแนบพหลโยธิน แล้วแต่งตั้งใหม่อีก ๓ นาย คือ พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ พระยามานวราชเสวี และ น.ค. หลวงศุภชลาศัย^๔

ภายหลังปิดสภาผู้แทนราษฎร รัฐบาลประกาศใช้ "พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๖" และในเวลาต่อมารัฐบาลก็ได้บังคับให้หลวงประภิชรมนุชรรม เดินทางออกไปอยู่ต่างประเทศ (ฝรั่งเศส) เป็นการชั่วคราว เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๗๖ ทั้งนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจในรัฐบาลชุดก่อน ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางว่า คำนึงตามแบบคอมมิวนิสต์รัสเซีย ในเรื่องนี้หลวงประภิชรมนุชรรมได้ให้สัมภาษณ์แกหนังสือพิมพ์ที่สิงคโปร์ว่า

^๑ ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า หน้า ๒๓๓ - ๒๓๔.

^๒ เรื่องเดียวกัน

^๓ ไปรคฤ เสถียร ลายลักษณ์ ร.ค.ท. (ผู้รวบรวม) ประชุมกฎหมายประจำศก (ต่อไปใช้อักษรย่อ ปชศ.) เล่มที่ ๔๖ (พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมต์, ๒๔๗๔), หน้า ๑-๓.

^๔ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๔ เมษายน ๒๔๗๖

เท่าที่ข้าพเจ้า ไม่ลงรอยกับสมาชิกอื่น ๆ ในคณะรัฐมนตรีนั้น เนื่องมาจาก
 ข้าพเจ้าถูกหาว่ามีหัวไปในทางคอมมิวนิสต์ แต่ที่จริงนั้น ความคิดของข้าพเจ้า
 เป็นไปในทางโซเชี่ยลิสต์ คำเน้นการเพื่อราษฎรต่างหาก แต่ความคิดของ
 ข้าพเจ้า บังเอิญไม่เป็นที่เห็นพ้องด้วยสมาชิกคนอื่น ๆ ในคณะรัฐมนตรี^๑

พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ผู้นำทางทหารฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลพระยามโน
 พยามยามจำกัดอำนาจกลุ่มทหารที่เป็นพรรคพวกของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งมี พ.อ.
 พลพลพยุหเสนา เป็นผู้นำโดยวางแผนชักชวน "คณะสี่ทหารเสือ" ลาออกจากตำแหน่ง
 ทางการเมืองและข้าราชการประจำทุกตำแหน่ง เพื่อขจัด พ.อ. พระยาพลออกไปแล้ว
 จะกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งภายหลังอีก คณะสี่ทหารเสือลาออกเมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน
 ๒๔๙๖ ได้แก่

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและผู้บัญชาการ
 ทหารบก

พ.อ. พระยาทรงสุรเดช ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ผู้ช่วยผู้บัญชาการ
 ทหารบกฝ่ายยุทธการ และผู้รั้งตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก

พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและผู้บังคับการทหาร
 ปืนใหญ่

พ.ต. พระประศาสน์พิทยายุทธ ลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีและเจ้ากรม
 ยุทธศึกษาทหารบก

รัฐบาลประกาศแต่งตั้งนายทหารรักษาราชการแทน เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน
 ๒๔๙๖ ได้แก่

นายพลตรี พระยาพิชัยสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี และรักษาราชการ
 ในตำแหน่ง ผู้บัญชาการทหารบก

พ. อ. พระยาศรีสิทธิสงคราม ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและรักษาการใน
ตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก

พ. ท. หลวงพิบูลสงคราม รองผู้บัญชาการทหารปืนใหญ่ เป็นรัฐมนตรีและ
รักษาราชการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ

ความขัดแย้งของกลุ่มผู้นำทางทหารดังกล่าวทำให้แต่ละฝ่ายต่างก็เตรียมพร้อม
อยู่ในสภาพคุมเชิงกันอยู่ตลอดเวลา เพื่อรอโอกาสเข้าคุมอำนาจทางทหาร โดยเกิดขาด
คั้งนั้นในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน โดยการนำ
ของ พ. อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา พ. ท. หลวงพิบูลสงคราม น. ท. หลวงศุภชลาศัย
หลวงนฤเบศร์มานิต ได้ชิงทำรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา
เสียก่อน คณะรัฐประหารขอให้นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง
ทั้งหมด ทั้งนี้โดยอ้างความชอบธรรมตามประกาศยึดอำนาจการปกครองว่า

“ด้วยคณะรัฐมนตรีนี้บริหารราชการแผ่นดิน ณ บัดนี้ไม่ถูกต้องครบถ้วนตามรัฐธรรมนูญ
โดยเริ่มตนปิดสภาพผู้แทนราษฎร แลวงค้ำใช้รัฐธรรมนูญเป็นอันมาก คณะทหารบก
ทหารเรือ และพลเรือน จึงเห็นเหตุจำเป็นต้องเข้ายึดอำนาจ เพื่อกำเนินการ
ตามรัฐธรรมนูญ”

ผลของรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ ทำให้กลุ่มทหาร และกลุ่มบุคคล
ที่สนับสนุนรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ถูกลดอำนาจลงและถูกจำกัดบทบาททางการ
เมืองในระยะต่อมา สถาปนาผู้แทนราษฎรเปิดขึ้นอีกวาระหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้
พ. อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๗๖

สำหรับหลวงประคัมชูนุชธรรม คณะรัฐมนตรีได้ประชุมปรึกษากันแล้วลงมติ
ว่า ถ้าหลวงประคัมชูนุชธรรม ยอมรับรองว่า จะดำเนินตามนโยบายของรัฐบาล แล้ว

ก็ควรให้กลับเข้ามาได้ ในเรื่องนี้รัฐบาลมอบให้ ม.จ.วรรณ ไวยากร วรวรรณ กับ น.อ.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อขอพระมหากรุณาธิคุณ เรียกหลวงประดิษฐกลับจากต่างประเทศ และขอพระราชทานแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี^๑ พระองค์ทรงเห็นชอบด้วย เพราะหลวงประดิษฐยอมรับนโยบายของรัฐบาล แต่ทรงมีพระราชประสงค์ให้หลวงประดิษฐรับรองอีก ๒ ข้อ คือ จะไม่ดำเนินการไปในลักษณะบังคับซื้อที่ดิน และจะไม่ดำเนินการไปในทางบังคับกรรมกร^๒ หลวงประดิษฐ ได้โทรเลขตอบรับรองว่ายินดีที่จะปฏิบัติตาม ดังนั้นรัฐบาลจึงออกแถลงการณ์เกี่ยวกับหลวงประดิษฐมูธรรม เดินทางกลับประเทศไทยรวม ๒ ข้อ หลวงประดิษฐเดินทางกลับประเทศไทยเมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๒๔๙๒ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๒ ภายหลังกบฏวณิชสภาได้พิจารณาปัญหาเรื่องหลวงประดิษฐมูธรรมกับคอมมิวนิสต์ สภามีมติให้ตั้งกรรมการขึ้นสอบสวน แล้วนำผลของการสอบสวนเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา ในวันที่ ๑๐ มีนาคม ๒๔๙๒ ผลปรากฏว่า หลวงประดิษฐมูธรรมไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้นจึงพ้นมลทินจากข้อกล่าวหาดังกล่าว และได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลต่อไปได้

๒. คดีนายฉวีดิถีพิเศษกับพวกฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื่องจากนายฉวีดิถีพิเศษ เลขาธิการสมาคมกรรมกร รดรางเป็นโจทก์ฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ในข้อหาหมิ่นประมาท ทั้งนี้เนื่องจากพระบรมวินิจัยเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมูธรรมทรงกล่าวพาดพิงไปถึงกรรมกรในเรื่องนี้ กรมเลขาธิการทำการไต่สวนข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ แล้วเห็นว่าควร

^๑แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๗/๒๔๙๒

(๒๒ สิงหาคม ๒๔๙๒) เรื่อง หลวงประดิษฐมูธรรม

^๒แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๘/๒๔๙๒

(๒๕ สิงหาคม ๒๔๙๒) เรื่อง หลวงประดิษฐมูธรรม

ฟ้องกลับนายถวัติฤทธิเดชกับพวกในข้อหาหมิ่นประมาทและกบฏ รัฐบาลประชุมปรึกษาในวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๗๖ ที่ประชุมตกลงให้จัดการฟ้องร้องนายถวัติฤทธิเดชกับพวกต่อไป เพื่อเป็นการแก้ปัญหาคณะหน้า แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระประสงค์ให้สภาผู้แทนราษฎรวินิจฉัยด้วยวิธีที่ความตามมาตรา ๓ แห่งรัฐธรรมนูญ เนื่องจากสภาผู้แทนราษฎรดำเนินการล่าช้า ทรงเห็นว่า เป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศ ดังนั้นจึงทรงมีพระราชกระแสโปรดเกล้าฯ ให้ ม.ล. วิบูลย์สวัสดิ์วงศ์ ราชเลขานุการในพระองค์ทำหนังสือเตือนถึงนายกรัฐมนตรี มีใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า

ทรงดำริว่าปัญหาเรื่องนี้เป็นปัญหาสำคัญที่สุดสำหรับพระเกียรติยศ ทรงหวังพระราชหฤทัยว่าสภาผู้แทนราษฎร จะถวายความเคารพ โดยลงมติว่าผู้ใดจะบังอาจฟ้องร้องพระมหากษัตริย์มิได้เป็นอันขาด แต่ถ้านักสภาผู้แทนลงมติเปิดโอกาสให้บุคคลฟ้องร้องกษัตริย์ได้แล้ว ก็จะเป็นการยากที่จะทรงรักษาศรีพระเกียรติยศให้สมควรแก่พระมุขแห่งชาติ และจะน่าเสียใจอย่างยิ่ง ... คณะรัฐมนตรีได้เสนออุทธรณ์แล้ว แต่สภาผู้แทนราษฎรให้เลื่อนไปพิจารณาในคราวหลัง ซึ่งดูเหมือนหนึ่งว่าการพิจารณาพระราชบัญญัติต่าง ๆ ในวันนั้นสำคัญยิ่งกว่าพระเกียรติยศของพระองค์โดยแบ่งชั้นเช่นนี้ ย่อมไม่พึงปรารถนา จึงโปรดเกล้าฯ ให้แจ้งการเสด็จกลับ (จากพระราชวังไกลกังวล หัวหิน ... ผู้เขียน) ไว้ก่อน จนกว่าจะได้รับรายงานเป็นทางการว่าสภาผู้แทนได้ลงมติแปลความหมายมาตรา ๓ แห่งรัฐธรรมนูญ ให้เป็นที่พอพระราชหฤทัย สมพระเกียรติยศแล้ว^๒

ครั้งเมื่อรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎร เห็นว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงไม่พึงพอพระราชหฤทัย จึงได้เสนอเรื่องนี้ เข้าสู่วาระการประชุมสภาครั้งต่อมา สภามีมติ

^๑ แนนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๘/๒๔๗๖
(๒๕ กันยายน ๒๔๗๖)

^๒ แนนกเก็บ สสร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี แฟ้มที่ ๒๔ ปีก
ที่ ๖ เรื่อง คดีนายถวัติฤทธิเดชกับพวกฟ้องสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือที่
ส. ๔๐๓๗/๒๔๗๖ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๗๖

ตอบพระราชกระแสว่า

สภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจฝ่ายนิติบัญญัติมิใช่ศาล ไม่มีอำนาจชำระคดีอาญา หรือคดีแพ่งเกี่ยวกับกษัตริย์ ในกรณีแพ่งให้ฟ้องร้องในศาลให้ฟ้องร้อง รัฐมนตรีกระทรวงวัง ส่วนในคดีอาญาซึ่งหากบังเอิญจะเกิดขึ้น ก็จะไม่ฟ้อง กษัตริย์ไม่ได้ แต่สภามีอำนาจที่จะจัดการตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ เพื่อให้การ เป็นไปโดยยุติธรรม

ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงยินยอมเสด็จกลับพระนคร อย่างไม่รู้ถึงคามกรณีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงถูกฟ้องร้องเช่นนี้ ทำให้ประชาชน ข้าราชการทั้งฝ่ายทหาร พลเรือน และเชื้อพระวงศ์ที่จงรักภักดีเป็นจำนวนมาก เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ และไม่พอใจอย่างมาก เป็นสาเหตุหนึ่งที่น่าไปสู่เหตุการณ์กบฏบวรเดชเพื่อ ล้มล้างรัฐบาลของคณะราษฎร

๓. กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๖

กบฏบวรเดช เกิดขึ้นระหว่างวันที่ ๑๑ - ๒๕ ตุลาคม ๒๔๗๖ มีพระวรวงศ์เชอ พระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร เป็นหัวหน้า ผู้ร่วมก่อกองกบฏประกอบด้วย ข้าราชการ ฝ่ายทหาร พลเรือน ประชาชน และเจ้านายที่ไม่พอใจรัฐบาลเข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เช่น พระยาจินดาจักรวัณ (เจิม อาวุธ) พล.ต.พระยาทรงอักษร (ชวน ลิขิตถาวร) พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม (คิ่น ทาราบ) พล.ต.พระยาเสนาสงคราม (ม.ร.ว.อ. นพวงศ์) น.อ.พระยาศราภย์พิพัฒน์ นายหลุยส์วิวัต น.อ.พระแสงสิทธิการ และผู้ว่า ราชการจังหวัดอีกหลายจังหวัดร่วมด้วย

แผนกเก็บ สสร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี แฟ้มที่ ๒๔
 ปีกที่ ๖ เรื่องคดีนายถวัลย์ทิตติเศษกับพวกฟ้องสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

สาเหตุของการกบฏพอสรูปได้ดังนี้^{๕๑}

๑. เกิดจากความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ และความไม่พอใจในการกลับเข้ามาใช้อำนาจทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรม
๒. เกิดจากการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ โดยเฉพาะกรณีนายถวัลย์ดุษฎีเดช กับพวกฟ้องร้องทางอาญาแก่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. เกิดจากการตีบตันทางการเมืองในระบบรัฐสภาของบรรดานายทหาร และขุนนางรุ่นเก่าที่เห็นวาระรัฐบาลของคณะราษฎรผูกขาดอำนาจไว้แต่เพียงกลุ่มเดียว
๔. เกิดจากความประสงค์ที่จะให้มีการจัดการปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริงตามอุดมการณ์ โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
๕. เกิดจากความขัดแย้งระหว่างทหารหัวเมืองกับคณะราษฎร โดยที่ทหารหัวเมืองรู้สึกวาทะราษฎรไม่ให้ความสนใจ และมองเห็นความสำคัญของทหารหัวเมืองในกิจการทางทหารอันใดแก่ การจัดสรรอาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ และทางทหารเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ มีการปลดและย้ายนายทหารจำนวนมาก แล้วบรรจุพรรคพวกของคณะราษฎรแทน เช่น ปลด พล.ต. พระยาเสนาสงคราม พ.อ. พระยาเทพสงคราม น.อ. พระแสงสิทธิการ เป็นต้น
๖. เนื่องจากการกระทบกระทั่งในมูลเหตุส่วนตัว ระหว่างพระองค์เจ้าบวรเดช และพระยาศรีสิทธิสงคราม กับบรรดาผู้นำของคณะราษฎร^{๕๒}

นอกจากนี้ สาเหตุอีกประการหนึ่งก็น่าจะเนื่องมาจากการที่ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม กับ น.ท. หลวงศุภชลาศัย ได้มีหนังสือเตือนซึ่งมีลักษณะข่มขู่ถึงพระองค์เจ้าบวรเดช เชื้อพระวงศ์และบุคคลที่จงรักภักดีต่อฝ่ายเจ้านายอีกหลายท่าน เช่น กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทศ ศิริวงศ์ ม.จ. ไชยแสง รพีพัฒน์ พล.ต.ท. พระยาอชิกรณประกาศ น.อ. พระยาศรราชภัยพิพัฒน์ นายประยูร ภมรมนตรี เป็นต้น^{๕๓} เป็นเหตุให้ผู้

^{๕๑} นิคม จารุมณี กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๕ วิทยานพนธ์ ปรินญามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๕, หน้า ๑๓-๑๖.

^{๕๒} โปรดดูรายละเอียดใน แผนกเก็บ สสร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ^{๕๓} เพิ่มเติมที่ ๑๖๓ เรื่องกบฏบวรเดช

รับหนังสือเตือนไม่พอใจมากยิ่งขึ้น ในจำนวนนี้หลายท่านได้เข้าร่วมก่อการกบฏ กล่าวโดยสรุป คณะทหารฝ่ายหัวเมือง หรือฝ่ายกบฏมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในการก่อกบฏในครั้งนี้คือ ต้องการให้รัฐบาลจัดการปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตยตามกติกากการเมือง ที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง และด้วยความไม่พึงพอใจในการกระทำของรัฐบาล เริ่มตั้งแต่การ เข้ามามีอำนาจทางการเมืองโดยใช้กำลังเป็น เครื่องมือและใช้กลวิธีต่าง ๆ ในการบริหารบ้านเมือง โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมแก่ประชาชนและการยินยอมให้ข้าราชการประจำเข้ายุ่งเกี่ยวกับการเมือง เหล่านี้ทำให้คณะทหารฝ่ายหัวเมือง เคลื่อนกำลังเข้าประชิดพระนคร บริเวณบางเขน และคอน เมืองเมื่อเช้าวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๔๗๖ แล้วยื่นคำขาดข่มขู่รัฐบาลในระยะเวลาไล่เรียงกันถึง ๒ ฉบับ

เงื่อนไขที่แท้จริงในคำขาดดังกล่าว รัฐบาลไม่สามารถปฏิบัติตามได้ จึงมีคำสั่งให้โต้ตอบอย่างรุนแรง โดยใช้กำลังทหารในพระนคร ภายใต้การนำของ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม เข้าทำการปราบปรามอย่างเฉียบขาด เป็นผลให้ ฝ่ายกบฏ ล่าถอย และยอมแพ้ในที่สุด ทหารฝ่ายกบฏเสียชีวิต และถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก ในจำนวนผู้เสียชีวิต มี พ.อ. พระยาศรีสิทธิสงคราม (คืน ทาราย) เสนาธิการของฝ่ายกบฏรวมอยู่ด้วย

ผลจากการปราบปรามกบฏ รัฐบาลทำการกวาดล้าง จับกุม และสอบสวนบุคคลที่เกี่ยวข้องจำนวนมาก โดยอาศัยอำนาจจากการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๗๖ ซึ่งผลของคำพิพากษาก็เป็นเค็ดขาด ใช้บังคับคดีได้ทันที ไม่มีอุทธรณ์ฎีกา (มาตรา ๔) และมาตรา ๑๐ ระบุให้อำนาจในการดำเนินการแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมอย่างเต็มที่

ศาลพิเศษ ได้ดำเนินการไต่สวนผู้ต้องหาในคดีกบฏ ตั้งแต่ปลายปี ๒๔๗๖ - ๒๔๗๗ สั่งลงโทษจำเลย ๒๓๕ คน ซึ่งต้องโทษสูงสุดถึงประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต จนถึงจำคุก ๖ เดือน จำนวนถึง ๑๕๔ คน รวมทั้งสั่งปลดออก ให้ออก และไล่ออกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ รัฐบาลยังใช้อิทธิพลทางการเมืองเข้าแทรกแซง ข้าราชการประจำอย่างไม่เป็นธรรม เช่น กรณีพระยาโทณวนิก มন্ত্রী ถูกไล่ออกจากราชการ

การเกิดกบฏบวรเดชในครั้งนี้ ย่อมมีผลกระทบต่อฐานะและราชบัลลังก์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้ว่าตลอดเวลาที่เกิดวิกฤตการณ์ พระองค์ทรงเป็นกลาง แต่ความเข้าใจของรัฐบาลต่างก็เชื่อว่า พระองค์มีส่วนช่วยเหลือ เพื่อตั้งอำนาจเข้าสู่ระบอบเก่าอีก^๒

๔. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ

ความผันผวนทางการเมืองในครั้งนี้ เป็นเหตุให้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัดสินพระทัยเดินทางไปต่างประเทศ เพื่อรักษาพระเนตร ที่สหรัฐอเมริกา แล้วเลยไปประทับที่อังกฤษ เมื่อต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๗ ในระหว่างนั้น แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามติดต่อกับพระองค์อยู่ตลอดเวลาก็ตาม แต่ความขัดแย้งระหว่างพระองค์กับรัฐบาล ยังคงมีอยู่ รัฐบาลพยายามประสานรอยร้าวกับพระองค์ เช่นงกคกำหนดค้ำเหน็บรักษาว่าง

โพรคคู ชัยอนันต์ สมุทวนิช "กรณีความขัดแย้งระหว่างนักการเมืองกับ ข้าราชการประจำในประเทศไทย" วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม ๒๕๑๕) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๒๐ - ๓๘.

^๒ เกียรติชัย พงษ์พานิชย์ การปฏิวัติ ๒๔๗๕ หน้า ๖๔.

๓ นาย ในข้อหากบฏตามที่ทรงมีพระราชกระแสโปรดเกล้าฯ ถึงรัฐบาล^๑ อีกเรื่องหนึ่ง ได้แก่กรณี พระราชบัญญัติอากรมรดก ซึ่งสภาไต่ถามยืนยันตามร่างเดิมไปแล้วนั้น คณะรัฐมนตรีได้ตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง เพื่อยกร่างพระราชบัญญัติ ภาษีอากร อันเกี่ยวแก่พระราชสมบัติ เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร โดยมี เจ้าพระยาศรีธรรมธิเบศร์ เป็นประธานคณะกรรมการ^๒ แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามของรัฐบาลดังกล่าว เป็นการสายเกินไปที่จะแก้ไขข้อพิพาทได้ ต่อมาไม่นาน ทรงมีพระราชโอรสเสด็จสมเด็จเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์มีใจความสำคัญคือ รัฐบาลไม่จำเป็นต้องประนีประนอมข้อพิพาทกับพระองค์ ในขณะที่คณะกรรมการกำลังยกร่างขึ้นใหม่อยู่นั้น จึงทรงลงพระปรมาภิไธยรับพระราชบัญญัติ อากรมรดก พุทธศักราช ๒๔๗๖ ซึ่งประกาศใช้เป็นกฎหมาย ในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๗๗ ข้อพิพาทระหว่างรัฐบาลกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวดังกล่าว รัฐบาลพยายามหาทางประนีประนอมข้อพิพาทกับพระองค์โดยแต่งตั้งให้ เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ น.ค.หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และ นายศิริกร ชัยนาม เป็นผู้แทนรัฐบาลไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ประเทศอังกฤษ เพื่ออัญเชิญเสด็จกลับมาครองราชสมบัติตามเดิม^๓ รวมทั้งได้ชี้แจงข้อของพระราชหฤทัยแทนรัฐบาล ในที่สุด ทรงมีพระราชบัญญัติ

^๑ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๘/๒๔๗๗ (สมัยที่ ๒) (๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๗) เรื่องการลงโทษทหารรักษาวัง ๓ นาย ที่มีมลทิน เกี่ยวข้องกับการกบฏ

^๒ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๔๕/๒๓๗๗ (สมัยแรก) (๒๔ สิงหาคม ๒๔๗๗) เรื่องตั้งกรมวิชาการพิจารณาหลักการยกร่าง พระราชบัญญัติว่าด้วย การยกเว้นภาษีอันเกี่ยวกับพระราชสมบัติฝ่ายภริยา

^๓ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (ลับ) ครั้งที่พิเศษที่ ๑ - ๕/๒๔๗๗ เรื่องการสละราชสมบัติ

ส่งมาให้รัฐบาล ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ และทรงขอให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญซึ่งรัฐบาลไม่อาจจะจัดถวายตามพระราชประสงค์ได้ เมื่อทรงเห็นว่าไม่สามารถจะปกป้องคุ้มครองบุคคลใดได้ตามรัฐธรรมนูญ จึงคัดลिनพระราชหฤทัยสละราชสมบัติ โดยทรงมีพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒ มีนาคม ๒๔๗๗ แก่เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ แจงเรื่องการสละราชสมบัติซึ่งมีความสำคัญตอนหนึ่งว่า "ข้าพเจ้ามีความตั้งใจที่จะสละราชอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิม แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร"^๒

ภายหลังที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติแล้ว รัฐบาลในฐานะที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ควาย จึงขอความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรที่ประชุมสภาลงมติไว้วางใจเป็นเอกฉันท์ ให้รัฐบาลบริหารราชการแผ่นดินต่อไป คณะรัฐบาลได้พิจารณาสถาปนาพระเจ้าวรวงศ์ พระองค์เจ้าอาทรนันทมหิดล ขึ้นครองราชสมบัติสืบแทนต่อมา^๓ โดยที่สภาผู้แทนราษฎรให้ความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์ นับตั้งแต่นั้นมา "คณะราษฎร" จึงกลายเป็นกลุ่มอิทธิพล ที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองแต่เพียงกลุ่มเดียว

อนึ่ง ในระหว่างที่รัฐบาลประสบปัญหาข้อขัดแย้งกับรัชกาลที่ ๗ อยู่ นั้นปรากฏว่า รัฐบาลได้เสนอสัญญาจำกัดราคายางซึ่งทำไว้กับนานาประเทศ เพื่อขอความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร แต่สภาไม่อนุมัติ ค่ายมติ ๗๓ : ๒๕ เมื่อรัฐบาล

^๑ เสถียร ลายลักษณ์, ปชศ. พ.ศ. ๒๔๗๗ เล่มที่ ๔๗, หน้า ๑๐๒๔

^๒ อ่างใน ซาดี้ เขียมกระแสดลินธุ์ เบื้องหลังพระปกเกล้าฯสละราชสมบัติ
(พระนคร : โรงพิมพ์วิถยานุกูล, ๒๕๑๖, หน้า ๘๖๖ - ๘๗๑.

^๓ ปชศ. พ.ศ. ๒๔๗๗ เล่ม ๔๗ หน้า ๑๐๒๑

^๔ รายงานการประชุสภาผู้แทนราษฎร วิสามัญ/๒๔๗๗ เล่ม ๒๒, หน้า ๑๓๑๖

แห่งจึงลาออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ แต่ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๒ กันยายน ๒๔๙๗

รัฐบาลชุดพระยาพลพลพยุหเสนา เริ่มประสมรประชุมทางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง เมื่อ นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด เสนอญัตติขอแก้ไขข้อบังคับการประชุม และการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช ๒๔๙๗ ข้อ ๖๔ เกี่ยวกับการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ เพื่อพิจารณาขั้นต้นในสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งผู้เสนอดังกล่าวต้องการให้รัฐบาลแสดงรายละเอียดและหลักเกณฑ์ในการคำนวณ ภาษีอากร และรายละเอียดของงบประมาณให้สภาทราบ ทั้งนี้เพื่อสภาผู้แทนราษฎรจะได้คัดทอนแก้ไขให้เหมาะสมและถูกต้อง สภาลงมติรับหลักการ ในญัตตินี้ด้วยคะแนนเสียง ๕๕ : ๓๑

เมื่อรัฐบาลแพ้มติของสภาผู้แทนราษฎร พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีจึงได้นำเรื่องนี้ เข้าประชุมปรึกษาในคณะรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๙๑ เพื่อปรึกษาเรื่องการนำรัฐบาลกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

พ. อ. พระยาพลพลพยุหเสนา ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการตัดสินใจลาออกในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า

ส.ส. ประเภทที่ ๑ ใช้โอกาส ที่ สส. ประเภทที่ ๒ มีอยู่น้อย เพราะมีฐานะกลับบ้านไปเสียบ้างเขาโจมตีรัฐบาล ในที่สุดก็ลงมติชนะฝ่ายรัฐบาล ๕๕ : ๓๑ ทั้งนี้ จะแสดงให้เห็นว่า สส. ประเภทที่ ๑ ทำไปโดยไม่วุฒิสรรรม ใช้ไหวพริบเล่ห์เหลี่ยมเขา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนกเก็บ สสร. เอกสารสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา ปีที่ ๑๕๕ แฟ้ม
ที่ ๑๖ เรื่องยุบสภาผู้แทนราษฎร
รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๒๑/๒๔๘๑ (สามัญสมัยที่ ๒)
(๑๑ กันยายน ๒๔๘๑) เรื่องยุบสภาผู้แทนราษฎร

เลนงานรัฐบาล... จึงเห็นว่าควรจะต้องโทษกันเสียคราวหนึ่ง คือถ้าสภาผู้แทน
ราษฎรทนเราไม่ได้ เพราะเราเข้มงวด เราก็ควรลาออก แต่คิดว่า เรา
กลับทนสภาผู้แทนไม่ไหว ก็ควรยุบสภาเสียคราวหนึ่งแล้วรัฐบาลก็ออกตาม
รัฐธรรมนูญเหมือนกัน

ส่วนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม (พ. อ. หลวงพิบูลสงคราม) ได้
ให้ทัศนะในเรื่องนี้ว่า

ทางแก้อย่างรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยว่า คือ ยุบสภาผู้แทนราษฎร
... แต่ถ้าเรายุบสภา เมื่อสมาชิกมีปากเสียงมาก และมีเงินมาก ก็จะทับ
ถมเราว่าเผด็จการอีก เมื่อ สส. ประเภท ๒ ซึ่งเป็นพวกเราเองก็รวมกัน
ไม่ได้ บางหมู่แตกไป บางคนไม่พอใจรัฐบาลกลับไปหนุน สส. ประเภทที่ ๑
ดังนั้นจึงไม่ใช่แค่ดำเนินการเพียงยุบสภาเท่านั้น เพราะเป็นการขวางงูไม่
พนักคอ เราต้องดำเนินการอื่น ๆ ให้เด็ดขาดด้วย สส. ประเภท ๒ ผู้ใดไม่
มาประชุม ควรให้ออกเสีย ... ส่วนการลาออกของรัฐบาลนั้น ในขณะนี้
เหตุการณ์ของโลกกำลังปั่นป่วน คับขันเช่นนี้ ไม่ควร ขาพเจ้าเห็นว่า การ
ยุบสภา แล้วเลือกตั้งใหม่ก็คงได้พวกอื่นอีก ฉะนั้นควรแก่พระราชบัญญัติเลือก
ตั้งด้วย^๒

ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ตกลงให้ใช้ พระราชบัญญัติเลือกตั้งเดิมไปก่อน
และลงมติ

๑. ให้นายกรัฐมนตรี เสนอเรื่องนี้ต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ให้ทราบความประสงค์ของคณะรัฐมนตรี ในการขอลาออกจากหน้าที่^๓

๑ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๓๐/๒๔๘๑

(๑๑ กันยายน ๒๔๘๑)

๒ เรื่องเดียวกัน

๓ แผนกเก็บ สสร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ ๑๕๘

แฟ้มที่ ๑๖ เรื่องยุบสภาผู้แทนราษฎร หนังสือนายกรัฐมนตรี ทูลประธานคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ ที่ ร.๓๓๘๑/๒๔๘๑ ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑

๒. ถ้าคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เห็นว่าคณะรัฐมนตรีชุดนี้ ควรบริหารประเทศต่อไปก็ต่อขงยุบสภา

๓. ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นเป็นการภายใน เพื่อดำเนินการในเรื่องคำแถลงการณ์และแก้ข่าวที่จะมีผู้ปรักปรำรัฐบาล คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิบดี หลวงวิจิตรวาทการ และ ม.จ.วรรณ ไวยากร วรวรรณ กับให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นที่ปรึกษา

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ได้เสนอหนังสือกราบทูลคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ลงวันที่ ๑๑ กันยายน เพื่อกראบบังคมลาออกจากตำแหน่ง โดยอ้างเหตุผลว่า ไม่สามารถปฏิบัติตามมติของสภาได้ แต่ปรากฏว่า คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่อนุมัติ โดยอ้างเหตุผลว่า

การที่รัฐบาลลาออก เป็นการกระทบกระเทือนถึง ความปลอดภัยของประชาชน และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประกอบกับ สถานการณ์ของโลกอยู่ในภาวะคับขัน... อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใกล้ถึงเวลาจะเสด็จกลับมาเยี่ยมประเทศไทยเป็นครั้งแรก ถ้ารัฐบาลลาออก ก็อาจทำให้งดเสด็จพระราชดำเนินกลับก็ได้

เมื่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่อนุมัติการลาออกของรัฐบาล ดังเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว นายกรัฐมนตรี จึงเสนอหนังสือ กราบทูลประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อีกครั้งหนึ่ง เพื่อเลือกใช้วิธีทางแห่งรัฐธรรมนูญอีกวิธีหนึ่ง คือ

๑ แผนกเก็บ สลร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๒๓/๒๔๘๑

(๑๕ สิงหาคม ๒๔๘๑)

๒ แผนกเก็บ สลร. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ ๑๕๘

แฟ้มที่ ๑๖ เรื่องยุบสภาผู้แทนราษฎร

ยุบสภาผู้แทนราษฎรตามความในมาตรา ๓๕ แห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งตราเป็นพระราชกฤษฎีกา
 ยุบสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑ เพื่อเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ ๑ ใหม่
 ภายใน ๕๐ วัน รัฐบาลรักษาการ โดย พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี
 ได้ดำเนินการเลือกตั้งทั่วไป (ครั้งที่ ๒) เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๔๘๑ ภายหลังจาก
 พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนาปฏิเสศ ไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปอีกโดยเกิด
 ขาค แล้วเสนอให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติ ว่างวางใจให้ พลตรี หลวงพิบูลสงคราม เป็น
 นายกรัฐมนตรีสืบต่อมา ซึ่งสภาได้ลงมติเห็นชอบด้วย เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑

ข. ระบบการเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

๑. รัฐสภา

รัฐสภาเป็นสถาบันทางการเมือง ที่ทำหน้าที่ในการ ออกกฎหมาย และควบคุม
 การบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาล แต่รัฐสภาถูกอิทธิพลของฝ่ายบริหาร หรือ
 ระบบราชการครอบงำไว้ รัฐสภาก็มีสภาพไม่ติดอะไรกับคราของราชการ ซึ่งมีไว้
 ประทับเพื่อให้เจตนาของผู้นำในการปกครอง มีความชอบธรรม และถูกต้องตาม
 กฎหมายเท่านั้น

ผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ก่อให้เกิด รัฐสภาอย่างเป็นทางการ
 การขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๔๗๕ ตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติ
 ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๑๐ ที่กำหนด
 ว่า "นับแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้า

ประกาศตั้งนายกรัฐมนตรี ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕ ตอนที่ ๘๘
 ลงวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ หน้า ๗๐๖.

ช้อยันต์ สมุทวณิช ลัทธิการเมือง หน้า ๑๖๓.

รับตำแหน่งให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๓๐ นาย เป็นสมาชิกในสภา"^๑

การนำเอาระบบรัฐสภาเข้ามาใช้ในประเศไทยนั้น กล่าวได้ว่า มีความเหมาะสมกว่าการนำระบบการปกครองแบบอื่นเข้ามา เนื่องจากการปกครองในระบบรัฐสภามีลักษณะ ประนีประนอม ด้อยที่ด้อยอาศัยซึ่งกันและกันอยู่มากประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งองค์ประมุขของประเทศก็ยังคงได้รับความเคารพสักการะอยู่ ซึ่งระบุไว้ในบทบัญญัติของธรรมนูญการปกครอง และรัฐธรรมนูญทุกฉบับ นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีได้ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งรุนแรงแต่อย่างใด^๒

ก) รูปแบบของรัฐสภาไทยสมัยเริ่มแรก

ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ ประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญประกาศใช้ ๒ ฉบับ คือ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว ๒๔๗๕ กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕.

๑) รูปแบบของรัฐสภาตามพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว

ลักษณะของรัฐสภาเป็นแบบสภาเดี่ยว สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มาจากการแต่งตั้งทั้งหมดจำนวน ๓๐ นาย เป็นที่น่าสังเกตว่า พระราชบัญญัติธรรมนูญฉบับนี้ให้อำนาจแก่สภาอย่างมาก ในการควบคุมดูแลกิจการของประเทศ และมีอำนาจ

^๑ พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว มาตรา ๑๐
^๒ ไกลสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์ ความเป็นมาของการปกครองในระบบรัฐสภาและระบบรัฐสภาในประเทศไทย (พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๕๖.

ถอดถอนกรรมการราษฎรหรือพนักงานรัฐบาล ผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้^๑ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวตอ แต่ในทางปฏิบัติฐานะของ "คณะราษฎร" ได้รับการยกย่องไว้สูง เท่ากับพระมหากษัตริย์ เพราะสามารถใช้อำนาจแทนราษฎร เท่าเทียมกับพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ ให้อำนาจผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร เป็นผู้ประกาศ แต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราว จำนวนครึ่งหนึ่งคัดเลือกจากผู้ก่อการ ที่เหลือคัดเลือกจากผู้สนับสนุน ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการประจำ นอกจากนี้ มาตรา ๖ ระบุให้สภามีอำนาจวินิจฉัยชี้ขาด กรณีที่พระมหากษัตริย์ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดข้อขัดแย้งระหว่าง พระมหากษัตริย์ กับรัฐบาล และสภา จึงได้กล่าวมาแล้ว

ในด้านการปกครอง อาจกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ กำหนดหลักการปกครองตามแนวระบบ "การปกครองโดยรัฐสภา" หรือจะเรียกว่า "เผด็จการโดยรัฐสภา" ก็ได้ ทั้งนี้ เพราะสถาบันสภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจมากกว่าสถาบันทางการปกครองอื่น ๆ ตามมาตรา ๕ ฝ่ายบริหาร (คณะกรรมการราษฎร) ไม่มีอำนาจยุบสภา เพื่อให้ราษฎรเลือกตั้งใหม่แต่อย่างใด^๒ นอกจากนี้ สภาผู้แทนราษฎร มีอำนาจในการเสนอร่างพระราชบัญญัติแต่เพียงฝ่ายเดียว

๒) รูปแบบของรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕

ลักษณะของรัฐสภาเป็นรูปแบบของสภาเดี่ยว ประกอบด้วยสมาชิกสองประเภทที่มีจำนวนเท่ากัน คือ สมาชิกที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน กับประเภท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๕

^๒ กระมล ทองธรรมชาติ ความรู้เรื่องรัฐธรรมนูญไทย (พระนคร : โรงพิมพ์เพ็ญอักษร, ๒๕๑๘), หน้า ๓๔.

ที่ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาล เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ร่างขึ้น โดยยึดหลัก พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวเป็นหลัก ดังนั้นหลักการ และแนวทางของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับฉบับชั่วคราวหลายอย่าง เช่น การนำมาตรา ๑๐ ของฉบับชั่วคราวมาบรรจุไว้ในบทเฉพาะกาล (มาตรา ๒๕) ของรัฐธรรมนูญฉบับถาวร เกี่ยวกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

พฤติกรรมทางการเมืองของคณะราษฎร ในระยะต่อมาบ่งชี้ว่า ต้องการให้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลมากกว่า จะใช้ เป็นสิ่งช่วยส่งเสริมพัฒนาการเมืองให้ เป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตยที่แท้จริง กล่าวคือ ในด้านรัฐสภา คณะราษฎร แต่งตั้งพรรคพวกเป็นสมาชิกประเภทที่สอง โดยอาศัย ความชอบธรรมจากพระปรมาภิไธย ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่ในทางปฏิบัติปรากฏว่า นายกรัฐมนตรีเป็นผู้ถวายรายชื่อทั้งหมด เพื่อพิจารณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง มีบทบัญญัติห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่ไม่มีบทบัญญัติห้ามข้าราชการประจำเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่สังกัดพรรคการเมือง ส่วนใหญ่สนับสนุนคณะราษฎร ถึงแม้ว่าจะมีผู้เสนอขอจัดตั้ง สมาคมการเมืองขึ้นเพื่อแข่งขันกับคณะราษฎร ได้แก่ "คณะชาติ" แต่รัฐบาล คณะราษฎร ไม่ยอมอนุมัติ และต่อมายังถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏอีกด้วย ทั้ง ๆ ที่ "สมาคมคณะราษฎร" ยังคงดำเนินการทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา

สำหรับข้อแตกต่างจากรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ที่สำคัญได้แก่ ฝ่ายบริหารสามารถดัดวงดุลย์กับนิติบัญญัติได้ โดยขอให้พระมหากษัตริย์ทรงออกพระราชกฤษฎีกายุบ

๑๐ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๘๑/๒๔๗๖

(๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๗๖) เรื่อง คณะชาติ เป็นกบฏ

สภา เพื่อเลือกตั้งใหม่ ส่วนรัฐสภาก็สามารถควบคุมฝ่ายบริหารได้ เช่นเดียวกัน ด้วยการตั้งกระทู้ถาม และเสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไป ไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายตัว หรือทั้งคณะก็ได้^๒

ข) บทบาทของรัฐสภาในการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาล

รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว กำหนดให้สภามีอำนาจ ควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลอย่างกว้างขวาง สามารถถอดถอนคณะกรรมการราษฎร หรือข้าราชการได้ แต่ในทางปฏิบัติกลับเป็นสถานที่คอยรองรับอำนาจอันชอบธรรมให้แก่ฝ่ายบริหารเกือบทุกกรณี ตลอดระยะเวลาที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับชั่วคราว รวมเวลา ๕ เดือน กับ ๑๒ วัน ไม่ปรากฏว่ารัฐสภาใช้อำนาจนิติบัญญัติควบคุมฝ่ายบริหารอย่างเต็มที่ หรือใช้อำนาจตามมาตรา ๕ ถอดถอนกรรมการราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดเลย

ภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญถาวร เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ โดยหลักการแล้วอำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติ กับฝ่ายบริหารอยู่ในสภาพสมดุลย์กัน แต่ในทางปฏิบัติเป็นการรวบอำนาจโดยรัฐบาล เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับเลือกตั้งโดยตรงจากราษฎรมีเพียงครั้งหนึ่งเท่านั้น อีกครั้งหนึ่งมาจากการแต่งตั้งของรัฐบาล ซึ่งล้วนแต่เป็นพรรคพวกของคณะราษฎร เกือบทั้งสิ้น และอนุญาตให้แต่งตั้งจากข้าราชการประจำได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะประกอบด้วย สมาชิกที่มาจาก การแต่งตั้งถึงครั้งหนึ่ง แต่สมาชิกประเภทที่หนึ่ง ก็ได้แสดงบทบาทในการคัดค้านปัญหา เกี่ยวกับนโยบาย

^๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕, มาตรา ๓๕.
^๒ เช่นเดียวกัน, มาตรา ๔๑

ที่สำคัญ ๆ อย่างอิสระ เช่น ลงมติไม่เห็นด้วยกับการที่รัฐบาลได้ลงนามทำความตกลงกับต่างประเทศเรื่องการจำกัดโควต้ายาง เป็นเหตุให้รัฐบาลลาออก นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลโดย พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ เมื่อเดือนกันยายน ๒๔๗๗

ในช่วงเวลาก่อนการเลือกตั้งทั่วไปที่จะมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ นั้น ปรากฏว่า บทบาทของสภาผู้แทนราษฎร ได้เพิ่มความสำคัญมากขึ้น บรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ประเภทที่ ๑) ต่างก็พากันสร้างชื่อเสียงให้แก่ตัวเอง โดยการตั้งกระทู้สำคัญเข้าสู่สภาอยู่เป็นประจำ เช่นกระทู้ถามของ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี เกี่ยวกับเรื่องที่ทำหทารแสงปราศุกดาทางวิทยุกระจายเสียง มีข้อความที่ประนามและตำหนิสมาชิกประเภทที่ ๑ ที่อภิปรายคัดค้านพระราชบัญญัติงบประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๐ ในส่วนที่เกี่ยวกับงบประมาณของกระทรวงกลาโหม และพระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการกระทรวงกลาโหม พ.ศ. ๒๔๗๕ ในเรื่องนี้ รัฐบาลตอบแก้ตัวไปว่า "เป็นการเข้าใจผิดเพราะตามคำบรรยายนั้นไม่ได้ประนาม หรือหมิ่น สส. แต่อย่างใด"^๒ ซึ่งเป็นการให้คำตอบที่ไม่กระจ่างแจ้งนัก

กระทู้ถามที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ กระทู้ถามของ นายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดอุบลราชธานี เรื่องสงสัยว่า มีการทุจริตในพระคลังข้างที่ รวม ๓ ฉบับ เกี่ยวกับการซื้อขายที่ดินทรัพย์สิน ซึ่งพระคลังข้างที่ดูแลอยู่ควยราคาถูกกว่าราคาซื้อขายปรกติมาก ผู้ซื้อที่ดิน ส่วนมากเป็นนักการเมือง รัฐมนตรี ผู้ก่อการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช สิทธิการเมือง หน้า ๑๖๓ - ๑๖๔.

^๒ แฉนเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๘๗/๒๔๗๕

(๒๒ มีนาคม ๒๔๗๕)

สมาชิกประเภทที่ ๒ และข้าราชการที่สนิทสนมกับผู้มีอำนาจ

การซื้อชายที่ดิน เป็นไปอย่างเงิบ ๆ ไม่ประกาศขายให้รู้กันโดยทั่วไป กระทั่งถามของ นายเลียง ไชยกาล เป็นการนำเอาเรื่องที่ถูกปิดไว้ขึ้นมาเปิดเผยและเป็นเหตุให้รัฐบาลถูกโจมตีในสภาอย่างรุนแรง ในระยะแรก พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนาพยายามตอบแก้ตัวแทนบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะรัฐมนตรีร่วมคณะ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ต่อมาเมื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต่างก็ยืนยันว่า การซื้อชายที่ดินดังกล่าว มีการทุจริตจริง และพัวพันถึงรัฐมนตรีร่วมคณะหลายคน รัฐบาลได้ตอบกระตุถาม ไม่ค่อยกระจ่างแจ้ง ทำให้เป็นที่กลางแคลงใจแก่บรรดาสมาชิกที่สนับสนุน นายเลียง ไชยกาล อย่างมาก จึงเป็นเหตุให้ นายโต ปาณินบุตร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนคร เสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไป ในนโยบายว่าด้วยการจัดระเบียบทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ การอภิปรายดำเนินไปจนหมดเวลา จึงเลื่อนไปอภิปรายในวันต่อมา ในขณะที่การอภิปรายยังไม่สิ้นสุด นายกรัฐมนตรีได้นำเรื่องนี้เข้าประชุมปรึกษาในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีในวันเดียวกัน และตัดสินใจนำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๐ โดยที่ พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนาได้กล่าวในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีตอนหนึ่งว่า "เมื่อเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าเข้าตำรายอยู่ในตำแหน่งไม่ได้ ข้าพเจ้าจะลาออกจากตำแหน่ง ข้าพเจ้าไม่ปกัดความรับผิดชอบให้คณะรัฐบาล เพราะเป็นเรื่องในราชวัง ข้าพเจ้าลาออกในฐานะรับผิดชอบส่วนักพระราชวัง"^๒

^๑ สำนักงานเลขาธิการ สภาผู้แทนราษฎร (สำเนา) กระตุถามที่ ๑๑๓/๒๔๘๐
ลงวันที่ ๒๑/๔/๘๐ (สำเนา) กระตุถามที่ ๑๑๖/๒๔๘๐ ลงวันที่ ๒๖/๔/๘๐ (สำเนา)
กระตุถามที่ ๑๒๓/๒๔๘๐ ลงวันที่ ๒๗/๔/๘๐

^๒ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่พิเศษ
(วันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๘๐)

การคัดสินใจลาออกของ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนาในครั้ง^{นี้} นับว่า เป็นการแสดงออกซึ่งสปิริต ของนักการเมืองที่มีความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน ในการบริหารบ้านเมือง เมื่อบุคคลในคณะรัฐบาลบางคนมีมลทิน แทนที่จะปรับปรุงคณะรัฐมนตรี ซึ่งน่าจะทำได้ แต่ก็ลาออกเพื่อให้การสอบสวนเป็นไปโดยสุจริตยุติธรรม

การแสดงบทบาททางการเมืองของ นายเลียง ไชยกาล ในครั้ง^{นี้} กลับถูกบุคคลผู้เสียประโยชน์ใช้วิธีพิฆาตข่มขู่คุกคามต่อสวัสดิภาพ และความปลอดภัยในชีวิต แต่กระนั้นก็ตาม นายเลียง ไชยกาล ก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่ความคุมรัฐบาลด้วยความสำนึก ในหน้าที่ด้วยดีตลอดมา กระทั่งถามของ นายเลียง ไชยกาล ที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ กระทั่งถามเรื่อง หลวงวิจิตรวาทการ รัฐมนตรีกล่าวปาฐกถาโจมตีชาวจีน ในคราวปราศรัยที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งสรุปความสำคัญตอนหนึ่งว่า "จีนเป็นภาระหนักกว่าสยามยิ่งกว่ายิว ฉะนั้นควรดำเนินการกับจีน เช่นเดียวกับที่เยอรมนีดำเนินการกับพวกยิว" ^๑ ทั้งนี้ กระทั่งถามต้องการให้รัฐบาลตอบให้ทราบว่า เป็นการขัดกันนโยบายหรือไม่ เป็นเหตุให้สมาชิกประเภทที่ ๒ ที่เป็นพรรคพวกของรัฐบาลไม่พอใจมากถึงกับจับ นายเลียง ไชยกาล โยนลงสระน้ำหลังรัฐสภา ซึ่งเป็นการกระทำที่ปราศจากความสำนึกรับผิดชอบในหน้าที่ในฐานะสมาชิกรัฐสภาที่มีเกียรติ

ภายหลังการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๐ พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา ได้รับความไว้วางใจจากสภาให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่รัฐบาลบริหารประเทศไปโดยไม่ราบรื่นนัก เพราะสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตั้งกระทั่งถามรัฐบาลเสมอ ๆ ถือได้ว่าเป็นสมัยที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแสดงบทบาท และมีความสำนึกในหน้าที่อย่างดีที่สุดยุคหนึ่งใน

^๑ แฉนเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๑๘/๒๔๘๑ (๕ สิงหาคม ๒๔๘๑) เรื่อง หลวงวิจิตร ปราศรัยที่จุฬา

ประวัติศาสตร์การปกครองระบอบรัฐสภาของไทย

รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาประสมรสมุททางการเมืองอย่างหนัก เมื่อ นายถวิล อุดล สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด เสนอญัตติการขอแก้ไขข้อ บังคับการประชุมสภา ข้อ ๒๘ เกี่ยวกับการเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณ เพื่อ พิจารณาขั้นต้นในสภา ผู้เสนอต้องการให้แสดงรายละเอียด หลักเกณฑ์ในการคำนวณ ภาษีอากร สติติ และรายละเอียดอื่น ๆ รัฐบาลไม่รับหลักการในร่างขอแก้ไขนี้ และ พยายามอภิปรายให้หมดเวลา แต่สมาชิกประเภทที่ ๑ ถือโอกาสตอนที่ สมาชิกประเภท ที่ ๒ เหลืออยู่ในที่ประชุมเสนอให้ปิดการอภิปราย ผลการลงมติปรากฏว่า รัฐบาล แพ้ด้วยคะแนน ๔๕ : ๓๑ นายกรัฐมนตรีจึงตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑ เพื่อให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติกับฝ่าย บริหารในครั้งนี ตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตย

๒. คณะรัฐมนตรี

คำว่า "คณะรัฐมนตรี" เริ่มใช้เป็นครั้งแรกในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในพระราชบัญญัติธรรมนูญชั่วคราว เรียกผู้มีอำนาจ บริหารราชการแผ่นดินว่า "คณะกรรมการราษฎร" ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ ประเทศไทยมีคณะรัฐมนตรี ๔ คณะ มีนายกรัฐมนตรี ๒ นาย คือ พระยามโนปกรณนิติ วิชาคา และ พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับชั่วคราว มาตรา ๓๒ ระบุ ไว้ว่าคณะกรรมการราษฎรประกอบด้วย ประธานกรรมการราษฎร ๑ นาย และกรรม การราษฎร ๑๔ นาย รวมเป็น ๑๕ นาย ซึ่งให้สภาเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้หนึ่ง ขึ้นเป็น ประธานกรรมการราษฎร และให้ผู้เป็นประธานกรรมการราษฎร เลือกสมาชิกสภาอีก ๑๔ นาย เพื่อประกอบกันเป็นคณะกรรมการราษฎร (มาตรา ๓๓)

ก) อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการราษฎรตามพระราชบัญญัติธรรมนูญ
การปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕

๑. คำเนิการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของสภา (มาตรา ๒๕)
๒. ออกกฎหมายให้กรณีที่มีเหตุฉุกเฉิน (พระราชกำหนด) แต่จะต้อง
รับนำกฎหมายนั้นขึ้นเสนอให้สภารับรอง (มาตรา ๒๕)
๓. มีอำนาจให้อภัยโทษ แต่ให้หน้าความขึ้นขอพระบรมราชานุญาตเสีย
ก่อน (มาตรา ๓๐)
๔. ถวายคำแนะนำแก่พระมหากษัตริย์ในการตั้ง และถอดถอนเสนาบดี
(มาตรา ๓๕)
๕. มีหน้าที่เฝ้าราชการเมืองกับต่างประเทศ และถวายคำแนะนำ
แก่พระมหากษัตริย์ในการให้สัตยาบันทางสัญญาพระราชไมตรี (มาตรา ๓๖)
๖. ถวายคำแนะนำแก่พระมหากษัตริย์ในการประกาศสงคราม
(มาตรา ๓๗)
๗. รับสนองพระบรมราชโองการในการกระทำใด ๆ ของพระมหา
กษัตริย์ (มาตรา ๓)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๔๖ ระบุ
ว่า พระมหากษัตริย์ทรงตั้งคณะรัฐมนตรีคณะหนึ่งประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีนายหนึ่ง
และรัฐมนตรีอย่างน้อยสี่ส่นาย อย่างมากยสี่ส่นาย นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีอีก
สี่ส่นายเลือกจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนั้นจะเลือกผู้เห็นว่ามีความรู้ความ
ชำนาญเป็นพิเศษ แม้ว่าจะไม่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรก็ได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่อาจดำรง
ตำแหน่งการเมืองได้ (มาตรา ๔๗) รัฐมนตรีผู้มิได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีสิทธิ
ไปประชุมแสดงความคิดเห็นในสภาได้ แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงลงคะแนน (มาตรา ๔๘)

ข) อำนาจหน้าที่ของคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
พุทธศักราช ๒๔๗๕

๑. รับผิดชอบในหน้าที่ของตนต่อสภา และรับผิดชอบร่วมกันในนโยบายทั่วไปของรัฐบาล (มาตรา ๕๐)

๒. ถวายคำแนะนำแก่พระมหากษัตริย์ในการตราพระราชกำหนดในเหตุกรณีฉุกเฉินที่เรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรไม่ทันที่ ซึ่งในการประชุมสภาครั้งต่อไปให้นำเสนอสภาเพื่ออนุมัติเป็นพระราชบัญญัติ (มาตรา ๕๑)

๓. ถวายคำแนะนำแก่พระมหากษัตริย์ในการประกาศกฎอัยการศึก (มาตรา ๕๓)

๔. ถวายคำแนะนำแก่พระมหากษัตริย์ในการพระราชทานอภัยโทษ (มาตรา ๕๕)

๕. รับสนองพระบรมราชโองการในกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน (มาตรา ๕๗)

ค) บทบาททางการเมืองของคณะรัฐมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

คณะรัฐมนตรีเป็นสถาบันที่มีอำนาจอันชอบธรรมในการบริหารประเทศ ทั้งในด้านกฎหมายและความเป็นจริง บทบาทของคณะรัฐมนตรีแต่ละสมัยมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันออกไป

รัฐบาลสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นนายกรัฐมนตรี (๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ - ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖)

รัฐบาลสมัยแรก เรียกว่า "คณะกรรมาการราษฎร" เป็นสมัยที่สภาผู้แทนราษฎร (ชั่วคราว) มีอำนาจมาก ผลงานที่มีลักษณะเด่นของคณะกรรมาการราษฎรได้แก่

การยกเลิกภาษีอากรบางชนิด ที่ทำให้ราษฎรเดือดร้อน เช่น อากร สมพัตรสร ภาษี
เกลือ เนื่องจากเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อรัฐบาลมีความจำเป็นในการควบคุมกิจกรรม
ทางการเมืองทุกอย่าง รวมทั้งกิจการหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นปากเสียงของประชาชน เพื่อ
ความอยู่รอดของรัฐบาล รัฐบาลชุดแรกสิ้นสุดลงเมื่อมีการประกาศใช้ รัฐธรรมนูญฉบับ
ถาวร เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ พระยามโนปกรณนิติธาดาได้รับแต่งตั้งให้ดำรง
ตำแหน่งอัครราชทูต ประกอบด้วยคณะรัฐมนตรีชุดเดิมทั้งหมด ๑๕ นาย และแต่งตั้ง
ใหม่อีก ๕ นาย

คณะรัฐบาลชุดที่ ๒ เรียกว่า "คณะรัฐมนตรี" บทบาททางการเมืองที่
สำคัญได้แก่การพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นเหตุ
ให้เกิดความแตกแยกกันอย่างรุนแรงในคณะรัฐบาล ต่อมาแผ่ขยายเข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร
ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาสั่งปิดสภา และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา แล้วประกาศ
ตั้ง คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ ปรากฏว่า หลวงประดิษฐมนูธรรม
และพรรคพวกที่สนับสนุนพ้นจากตำแหน่ง ได้แก่ พระยาประมวดีวิชาพูล หลวงเกษสกรณ์
นายคว ลพานุกรม และ นายแนบ พหลโยธิน นอกจากนี้รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราช
บัญญัติคอมมิวนิสต์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือจำกัดศัตรูทางการเมือง และทำการควบคุม
หนังสือพิมพ์อย่างใกล้ชิด หลังจากหลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปพำนักต่างประเทศ
แล้ว รัฐบาลพยายามหาทางกำจัดพรรคพวกที่เหลืออยู่ออกจากวงการเมือง และการควบ
คุมกำลังทหาร ความแตกแยกยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นจนกระทั่ง พ.อ. พระยาพหลพล
พยุหเสนา พ.ท. หลวงพิบูลสงครามและพรรคพวก นำกำลังทหารยึดอำนาจการปกครอง
เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖

๑. แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร

ครั้งที่ ๓/๒๔๗๕ (๓ กรกฎาคม ๒๔๗๕) เรื่องภาษีอากร

รัฐบาลสมัย พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี (๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๖ - ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑)

พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ๕ สมัย รวมเวลา ๕ ปี ๒ เดือนเศษ ตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งได้ยึดหลักการบริหารประเทศตามการศึกษาที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ การทำรัฐประหารก็เพื่อ ให้สภาดำเนินการต่อไปตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ รัฐบาลพยายามจับบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ออกจากการเมือง เช่น พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ. พระยาฤทธิอัคเนย์ พ.ท. พระประสงค์พิทยายุทธ นายประยูร ภมรมนตรี โดยไม่ให้เข้าร่วมคณะรัฐบาล ส่วนบุคคลที่สนับสนุน พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ที่สำคัญได้แก่ พ.ท. หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งภายหลังปราบกบฏบวรเดช ได้รับเลื่อนยศเป็นพันเอก และแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

น.ท. หลวงสินธุสงครามชัย แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ต่อมาเลื่อนยศเป็นนาวาเอก และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

หลวงประดิษฐมนูธรรม แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ภายหลังจากที่คณะกรรมการสอบสวนแล้วว่า มิได้เป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๗๖ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๘

น.ท. หลวงศุภชลาศัย แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรในคณะรัฐมนตรีชุดที่ ๘

พระสารสาสน์ประพันธ์ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ

หลวงนฤเบศร์มานิต แต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรี

ตลอดสมัยรัฐบาล พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ไม่ปรากฏว่าเกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงภายในคณะรัฐมนตรี เพราะได้กำจัดฝ่ายตรงข้ามออกจากวงการเมืองจนหมดสิ้น โดยอาศัยศาลพิเศษและพระราชบัญญัติป้องกันรักษา

รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือ ส่วนหนังสือพิมพ์ที่เป็นปากเสียงของฝ่ายตรงข้าม หรือคอย
 คัดค้านรัฐบาลก็ถูกส่งตรวจข่าว^๐ และสิ่งปิดหลายฉบับ นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ออกคำสั่ง
 ห้ามหนังสือพิมพ์เสนอข่าวบางประเภท เช่น ใน พ.ศ. ๒๔๗๗ กระทรวงมหาดไทยมี
 คำสั่งห้าม และขอร้องหนังสือพิมพ์ โฆษณาเหตุการณ์บางอย่าง รวม ๗ เรื่อง เช่น
 ห้ามโฆษณา เรื่องรัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ ห้ามลงข่าว
 เกี่ยวกับเอกสารท้ายท้องพระยาเทพหัสดิน ห้ามวิจารณ์เรื่อง ศาลพิเศษปล่อยตัว
 น.อ. พระยาวิเศษชลธิ ขอร้องให้ยุติการถกเถียงเรื่องหนังสือ แนวทางสำหรับเด็กชาย
 และเด็กหญิงและบิดามารดา (An outline for Boys and Girls and Their Parents)
 *
 ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการห้ามเพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของรัฐบาล และปกป้องพวกพ้องทั้งสิ้น
 สำหรับค่านการทหาร พ.อ. หลวงพิบูลสงครามเร่งปรับปรุงกองทัพให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
 ทั้งด้านกำลังพล และอาวุธยุทธโธปกรณ์เพื่อบำรุงขวัญทหาร ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการ
 เพิ่มบาร์มีให้แก่ พ.อ. หลวงพิบูลสงคราม นอกจากนี้รัฐบาลเริ่มนำลัทธิชาตินิยมมาเผยแพร่
 เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรักชาติ และรู้สึกสำนึกในศีลธรรมอันดี

เมื่อพิจารณาสภาพการณ์โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลน่าจะมีเสถียรภาพมั่นคง แต่
 อย่างไรก็ตามยังมีสถาบันทางการเมืองอีกแห่งหนึ่งคอยเหนี่ยวรั้ง ควบคุมจนคัดค้านการ
 ปฏิบัติงานที่เกินขอบเขตของบุคคลในคณะรัฐบาล และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลได้แก่ สถาบัน
 รัฐสภา มีการตั้งกระทู้ถาม เสนอญัตติ และลงมติไม่เห็นชอบกับกฎหมายที่รัฐบาลเป็นผู้
 เสนอ เริ่มต้นจากการลงมติไม่อนุมัติร่างพระราชบัญญัติจำกัดโควตาฝ่ายที่รัฐบาลเจรจา
 ตกกลงกับต่างประเทศไว้แล้ว รัฐบาลต้องลาออก นับตั้งแต่นั้นมา ความขัดแย้งระหว่าง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* เป็นหนังสือที่กล่าวถึงความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมของรัสเซีย

^๐ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๖/๒๔๗๘

(๑๗ เมษายน ๒๔๗๘) เรื่องมหาดไทยถอนคำสั่งอันเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์

บริหารกับฝ่ายนิติบัญญัติปรากฏอยู่บ่อยครั้ง เป็นเหตุให้รัฐบาลมีเสถียรภาพไม่ค่อยมั่นคง และการบริหารงานไม่ค่อยราบรื่นนัก นอกจากจะขัดแย้งกับรัฐบาลแล้ว สมาชิกผู้แทนราษฎรยังมีข้อขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจทางทหาร ในกรณีที่ สถาบันวิทยุทหาร กระจายเสียง มีข้อความกล่าวประนามและบริภาษสมาชิกประเภทที่ ๑ ท่อภิปรายคัดค้านพระราชบัญญัติงบประมาณ ประจำปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ในส่วนงบประมาณของกระทรวงกลาโหม นอกจากนั้นยังกล่าวข้อความที่มีลักษณะหมิ่นศักดิ์ศรีของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่า "การที่สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้เข้ามาอยู่ในสภาผู้แทนราษฎรได้ก็ด้วยกำลังทหาร" ในเรื่องนี้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งกระทู้ถามถามรัฐบาล แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมตอบชี้แจงว่า "เป็นการเตือนให้ทหารสังวรในเรื่องความสามัคคี ไม่มีข้อความใดที่ประนามหรือบริภาษสมาชิกประเภทที่ ๑ ... การที่สมาชิกประเภทที่ ๑ เข้ามาได้เพราะทหารนั้นเป็นเรื่องจริง ทหารกล่าวเช่นนั้นไม่ผิด" การตอบกระทู้ถามเช่นนี้ทำให้สมาชิกประเภทที่ ๑ ที่สนับสนุนเจ้าของกระทู้ แสดงปฏิกิริยาไม่พอใจอย่างมาก ความขัดแย้งระหว่างสมาชิกประเภทที่ ๑ กับกลุ่มอำนาจทางทหารในครั้งนั้น เป็นบทเรียนให้ พ.อ. หลวงพิบูลสงครามคิดหาทางเข้าควบคุมเสียงในสภาผู้แทนราษฎร และทำได้สำเร็จภายหลัง เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ต่อจาก พ.อ. พระยาพลพลพยุหเสนา

ศูนย์วิทยุทหารอากาศ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร (สำเนา) กระทู้ถาม (ควน)
ที่ ๔๑๕/๒๔๙๕ ของ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๔๙๕

๒
แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๔๗/๒๔๙๕
(๒๒ มีนาคม ๒๔๙๕) เรื่องตอบกระทู้ถามของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์

๓. กลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

ก) กลุ่มอำนาจทางการเมือง

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา อำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศได้เปลี่ยนจากองค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์มาอยู่กับกลุ่มข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนชั้นนำเสียเป็นส่วนใหญ่ เพราะตลอดระยะเวลา คณะราษฎร เป็นกลุ่มทางการเมืองที่ผูกขาดบทบาท และอำนาจทางการเมืองไว้แต่เพียงกลุ่มเดียว

กลุ่มอำนาจทางการเมืองระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ อาจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรงได้แก่กลุ่มคณะราษฎรและกลุ่มทหาร อีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่นอกวงการเมืองที่พยายามจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้แก่กลุ่มคณะชาติ

๑) กลุ่มคณะราษฎร ความจริงกลุ่มคณะราษฎรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มทหาร เพราะกลุ่มอำนาจทางทหารเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎร แต่ต้องการแยกออกจากกันเพื่อให้เห็นความแตกต่างในการใช้อำนาจและความรุนแรง tactics ข้อขัดแย้งทางการเมืองให้เห็นเด่นชัดยิ่งขึ้น

"คณะราษฎร" เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ และเป็นกลุ่มทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียว ที่ผูกขาดอำนาจทางการเมืองตลอดระยะเวลา ๑๕ ปี นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพรรคการเมืองไทยท่านหนึ่ง กล่าวว่า "คณะราษฎรมีลักษณะเป็นพรรคการเมือง ถึงแม้ว่า

หินพันธุ์ นาคะตะ "ความชอบธรรมในการปกครอง : ปัญหาและความหวังของไทย" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๕ เล่มที่ ๒ หน้า ๒๖ - ๒๗.

จะขาดลักษณะบางประการไปก็ตาม เราก็พออนุมานได้ว่า ยังมีลักษณะเป็นพรรคการเมืองอยู่ ซึ่งถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของประเทศไทย"

กำเนิดของคณะราษฎร

คณะราษฎรเกิดจากกลุ่มบุคคลที่ไปศึกษาต่อในทวีปยุโรปโดยเฉพาะที่ประเทศฝรั่งเศส ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการก่อตัวของคณะราษฎร ทั้งนี้เนื่องมาจากความไม่พอใจในสภาพความล่าช้าหลังของการปกครองระบอบเดิม จึงมีความปรารถนาอันแรงกล้าในการที่จะล้มล้างระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช เพื่อนำเอาการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ ที่ราษฎรมีสิทธิมีเสียงในการปกครองมาใช้แทน^๒ ความไม่พอใจดังกล่าวได้ทวีขึ้นเป็นลำดับ อันเป็นสาเหตุนำไปสู่การก่อตัวของคณะราษฎร ซึ่งได้ทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมา

คณะราษฎร ประชุมกันครั้งแรกเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๗ ที่บ้านพักของ นายประยูร ภมรมนตรี ในกรุงปารีส มีผู้เข้าร่วมประชุม ๗ คน ที่ประชุมกำหนดหลักการขั้นต้นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้ ๓ ประการ คือ^๓

๑. ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ

๒. กำหนดการยึดอำนาจด้วยการปฏิวัติ โดยงดเว้นการนองเลือด การทารุณกรรมใด ๆ และไม่ประหัตประหารกันเอง

^๑ ชัยคัมภีร์ นุรุษพันธ์ กำเนิดพรรคการเมืองไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๑ หน้า ๔๔ - ๔๕.

^๒ เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์ การปฏิวัติ ๒๔๗๕ หน้า ๕๐.

^๓ ประยูร ภมรมนตรี ชีวิต ๕ แผ่นดินของข้าพเจ้า หน้า ๑๐๘.

๓. ร่วมมือกันบริหารประเทศชาติด้วยความบริสุทธิ์ใจ งดเว้นการแสวงหา และการสร้างสรรคความมั่นคง เป็นผลประโยชน์ส่วนตัว

ต่อมากลุ่มนักศึกษาต่างกล่าวได้จัดตั้งสมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศสขึ้น โดย นายปรีดี พนมยงค์ เป็นประธาน สมาคมถือโอกาส ก้าเป็นกาเผยแพรความคิดทางการเมืองแก่บรรดานักเรียนไทยเป็นจำนวนมาก เมื่อสำเร็จการศึกษา กลับมารับราชการในประเทศไทย นักศึกษากลุ่มนี้ได้เผยแพร่แนวความคิดทางการเมืองแบบตะวันตก ในหมู่นักศึกษาและบรรดาผู้สนใจโดยทั่วไป ในที่สุดได้ก่อตั้ง "คณะราษฎร" ขึ้น โดยมี พ.อ. พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นหัวหน้า มีสมาชิกผู้ก่อการรวม ๔๔ คน

บทบาททางการเมืองของคณะราษฎร

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ คณะราษฎรได้ตราพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ และแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวจำนวน ๗๐ นาย แล้วตั้งคณะราษฎรขึ้นเป็นสมาคมคณะราษฎร เพื่อ

การปฏิบัติที่จะให้การปกครองแผ่นดินเจริญรุดตามโครงการพระธรรมนูญการปกครองนั้น คณะราษฎรได้ปฏิบัติเสร็จลงแล้ว คือได้จัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรขึ้นเพื่อดูแลความทุกข์สุขของราษฎรสยามทั่วหน้ากัน... คณะตระหนักในเหตุผลนี้ จึงได้เริ่มตั้งคณะราษฎรขึ้นเป็นสมาคม คณะราษฎรเพื่อสนับสนุนกิจการของคณะ อันได้ปฏิบัติลงมาแล้ว ไหย่นองชั่วกัลปาวสาน^๒

กระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้ "สมาคมคณะราษฎร" จัดทะเบียนตั้งขึ้นเป็นสมาคม เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๔๗๕ ประกอบด้วยคณะกรรมการอำนวยการ ๑๕ นาย

^๑ ขจักษ์ย์ บุรุษพัฒน์ เรื่องเดิม หน้า ๘๖.

^๒ แถลงการณ์เรื่องสมาคมคณะราษฎร ในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๒

สมาชิก ๑๕๐ นาย ต่อมาเปิดรับสมัครสมาชิกเพิ่มเติมจากข้าราชการประจำ และ
 ผู้ที่สนใจทั่วไปอีกจำนวนมาก พระยานิติศาสตร์ไพศาล เป็นนายกสมาคม นายประยูร
 ภมรมนตรี เป็นอุปนายก นายสงวน ตุลารักษ์ เป็นเหรัญญิก และ นายประหยัด
 ศรีจรูญ เป็นนายทะเบียน

วัตถุประสงค์ของสมาคมคณะราษฎร

๑. เพื่อสนับสนุนรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ตามแบบพระมหากษัตริย์
 อยู่ใต้กฎหมาย
 ๒. เพื่อดำเนินการทั้งหลายให้มุ่งไปในทางความเจริญของประเทศ และให้
 ความสุขแก่ประชาชน โดยอาศัยหลัก ๖ ประการ
 ๓. เพื่อปลูกความสามัคคี และความรักชาติ ในระหว่างคนไทยด้วยกัน^๒
 เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรแล้ว คณะราษฎรได้ดำเนินการในการ
 บริหารประเทศตามหลัก ๖ ประการที่แถลงต่อสภา และมอบให้หลวงประดิษฐมนูธรรม
 เป็นผู้ร่างโครงการเศรษฐกิจตามหลักข้อ ๓ ต่อมาหลวงประดิษฐมนูธรรม นำเสนอต่อ
 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เป็นเหตุให้เกิดการโต้แย้งกันอย่างรุนแรง และมีความเห็นแตก
 แยกออกไป ๒ ฝ่าย คือกลุ่ม พระยามโนฯ ซึ่งมี พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยา-
 ฤทธิอัคนย์ นายประยูร ภมรมนตรี กลุ่มผู้นำทหารและพลเรือนฝ่ายอนุรักษนิยมเป็นผู้
 สนับสนุน ส่วนกลุ่มหลวงประดิษฐมนูธรรม มี พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.ต.หลวง
 พิบูลสงคราม และคณะนายทหาร พลเรือนชั้นผู้น้อยสนับสนุน
- พระยามโนฯ มีคำสั่งไปยังกระทรวงทุกกระทรวง และหน่วยงานต่าง ๆ ของ
 รัฐบาล ห้ามข้าราชการทั้งฝ่ายทหาร พลเรือนและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นสมาชิก

^๑ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๗๕

^๒ เรื่องเดียวกัน

สมาคมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ถ้าผู้ใดสมัครแล้วก็ให้ลาออก มิเช่นนั้นจะไม่จ่ายเงิน
 เคื่อนี้ให้ การออกคำสั่งเช่นนี้เป็นผลให้ เกิดความตึงเครียดทางการเมืองอย่างรุนแรง
 ทั้งในคณะรัฐมนตรี และในสภาผู้แทนราษฎร ถึงกับมีการพักอาวุธ เข้าไปในการประชุมสภา
 อย่างเปิดเผย ทำให้การประชุมประสบปัญหาความยุ่งยากและวุ่นวายที่สุด พ.อ. พระยา
 ทรงสุรเดช จึงขออนุญาตนายกรัชมন্ত্রীสั่งทหาร เข้าแทรกแซงกิจการของรัฐสภา โดย
 การตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคน รวมทั้งประธานและรองประธานสภา
 ในคราวประชุม เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๔๙๕ ทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่พอใจเป็น
 อย่างมาก และมีปฏิริยาโต้ตอบโจมตีรัฐบาลอย่างรุนแรง ความวุ่นวายในสภามีท่าที
 รุนแรงขึ้นเป็นลำดับ พระยามโนฯ จึงประกาศพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร และ
 งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา ในวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๙๖ โดยอ้างว่าเพื่อรอกการเลือกตั้ง

ความแตกแยกในคณะราษฎรอย่างรุนแรงครั้งนี้ เป็นเหตุให้ หลวงประดิษฐ
 มนูญธรรม บุคคลชั้นนำของคณะราษฎร ต้องเดินทางออกไปพำนักอยู่ต่างประเทศเป็นการ
 ชั่วคราว ส่วนทางด้านการทหาร ต่างฝ่ายต่างคุมเชิงซึ่งกันและกัน อันเป็นสาเหตุนำไป
 ไปสู่กำลังและความรุนแรง เพื่อคัดค้านข้อพิพาทในที่สุด

ความล้มเหลวของคณะราษฎร

คณะราษฎรขาดการรวมกลุ่มที่ดี เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ชั่วคราว
 เพื่อปฏิบัติเท่านั้น โดยไม่ยึดอุดมการณ์อย่างเดียวกัน จึงก่อให้เกิด การแตกแยกกันอย่าง
 รุนแรง จนไม่สามารถประสานรอยร้าวได้ ในที่สุดต้องใช้ความรุนแรงเข้าคัดค้านปัญหา
 เพื่อกำจัดบุคคลที่ไม่เห็นพ้องด้วยออกจากวงการเมือง

คณะราษฎรไม่พยายามพัฒนาการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงแม้ว่า
 หลวงประดิษฐมนูธรรมสนับสนุนให้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองได้สำเร็จ
 ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ แต่ในขณะเดียวกันคณะราษฎรก็เป็นพรรคการเมืองพรรคเดียวที่ผูกขาด
 อำนาจทางการเมืองตลอดมาด้วยการเลือกพรรคพวกเข้าเป็นสมาชิกประเภทที่ ๒ นอก
 จากนี้ยังคิดหาทางกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยการประกาศจัดตั้งศาลพิเศษ และออก
 พระราชบัญญัติป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ

การแตกแยกในคณะราษฎร มีผลให้การเมืองของไทยไม่พัฒนาไปเท่าที่ควรจะเป็น การใช้จ่ายทหารเป็นเครื่องมือสนับสนุนและตัดสินใจขัดแย้งทางการเมือง ทำให้พลังสนับสนุนจากประชาชนมีความสำคัญต่อการยอมรับของรัฐบาลคณะราษฎรน้อยมาก ผู้นำของคณะราษฎรต้องการแสวงหาพวกพ้องในวงราชการมากกว่า การลงไปสู่มวลชน จะเห็นได้ว่า แม้แต่ หลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ยังพยายามหาพรรคพวกในกองทัพบก เช่นหลวงพิบูลสงคราม ในกองทัพเรือ เช่น หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ และในวงการตำรวจไคแก หลวงอรุณ เกษจรีย์ ส่วนผู้นำคนอื่น ๆ ก็แสวงหาพรรคพวกด้วยวิธีเดียวกัน เป็นเหตุให้การเมืองไทยขาดการสร้างพรรคสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง เช่น พรรคการเมือง ส่วนหนังสือพิมพ์ที่แสดงความคิดเห็นคัดค้านรัฐบาล ก็ถูกควบคุมโดยใกล้ชิด หลายฉบับถูกสั่งปิด การผูกขาดอำนาจทางการเมืองของคณะราษฎร ทำให้ทหารเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ซึ่งจะเป็นหนทางนำไปสู่รัฐบาลเผด็จการทหารในระยะต่อมา

๒) กลุ่มทหาร สภาพทางการเมืองก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองอำนาจทางการเมืองอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์โดยสิทธิ์ขาด พระองค์ทรงมอบอำนาจในการปฏิบัติราชการให้แก่เจ้านาย หรือขุนนางผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ชิด คังนั้นทหารจึงไม่มีส่วนยุ่งเกี่ยวในวงการเมืองการปกครองของรัฐแต่อย่างใด กลุ่มอำนาจทางทหารเป็นเพียงเครื่องมือของผู้ปกครอง มีหน้าที่พิทักษ์เอกราชของชาติและราชบัลลังก์ พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไว้วางพระราชหฤทัย ควบคุมกำลังทหารไว้ เพื่อเสริมความมั่นคงให้กับราชบัลลังก์ยิ่งขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ทหารหัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลแนวความคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตก และการปฏิวัติในจีน ตุรกี คึกก่อกองการปฏิวัติขึ้น แต่ยังไม่ทันลงมือปฏิวัติ ก็ถูกจับเสียก่อน จึงกลายเป็นกบฏไป ที่เรียกว่า กบฏ ร.ศ. ๑๓๐

ช้อยันต์ สมุทวณิช "การปฏิวัติที่ไร้ขบวนการ" วิทยาศาสตร์ ๑๗ (พระนคร : บริษัทพิมพ์จำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๘๒.

ต่อมาทหารกลุ่มหนึ่ง就去ศึกษาในยุโรป ได้รับอิทธิพลจากลัทธิเสรีประชาธิปไตย จึงมีความคิดร่วมกับบรรดามิตรสหาย ซึ่งมีทั้งทหาร และพลเรือน ก่อการปฏิวัติขึ้น ดังนั้น หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อิทธิพลทางการเมืองของทหารจึงเริ่มปรากฏชัดแจ้ง ในฐานะที่เป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งระยะต่อมาเป็นพลังต่อรองทางการเมืองที่สำคัญ ในที่สุดบรรดาผู้นำทหารได้หันเข้าเล่นการเมืองในสภาพเช่นเดียวกับพลเรือนทั่วไป ทั้งในระบบ รัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งครั้งหนึ่ง และการทำรัฐประหาร

การต่อสู้แย่งชิงอำนาจกันในหมู่ข้าราชการ และนักการเมือง เปิดทางให้ทหาร เข้ายึดอำนาจ และสร้างฐานอำนาจทางทหารให้มั่นคงมากขึ้น อีกประการหนึ่ง เนื่องจาก สถานการณ์ของโลกในระยะก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ อยู่ในภาวะคับขัน ทำให้ทหารกลายเป็น กลุ่มพลังทางการเมืองที่สำคัญที่สุด ตลอดจนเกือบสิ้นสุดสงคราม

การสร้างและการรักษาอำนาจของผู้นำกลุ่มทหาร

เนื่องจากประวัติศาสตร์การเมืองไทย ถูกทหารครอบงำมาเป็นเวลานาน นับ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ถึงแม้ว่าพลเรือนจะมีบทบาททางคันความคิด แต่ ทหารก็ยังได้ชื่อว่าเป็นผู้นำเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง เพราะเป็นเหล่าที่ถืออาวุธ ดังนั้นจึง เกิดช่องว่างทางอำนาจทางการเมืองขึ้น ซึ่งไม่สามารถถูกแทนที่โดยสถาบันอื่นได้ ช่องว่าง อันนี้จะถูกทดแทนโดยทหารซึ่งเป็นสถาบันที่มีประสิทธิภาพในด้านการจัดองค์การ และความเป็น ปึกแผ่น เมื่อประเทศขาดความสงบเรียบร้อย รัฐบาลขาดเสถียรภาพ บ้านเมืองระส่ำระสาย กลุ่มทหารจะมีความรู้สึกว่าเป็นการถูกต้องที่ตนจะต้อง เข้ามามีอำนาจแก้ไข้ปัญหา กล่าวถึงทหารนับ

^๑ สุเมธ ตันติกุล "รัฐบาลทหาร" รัฐศาสตร์นิเทศ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๑๓ (พระนคร : โรงพิมพ์พิเศษ, ๒๕๑๓), หน้า ๕.

^๒ ลีชิต ชีรเวคิน "การเมืองไทยกับประชาธิปไตย" รัฐศาสตร์นิเทศ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๑๖ พระนคร : โรงพิมพ์พิเศษ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕.

ว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ ในขณะที่องค์การทางการเมืองอื่น ๆ เช่น พรรคการเมือง และกลุ่มพลังต่าง ๆ อื่นๆ ผู้นำทหารมักจะฉวยโอกาสใช้กำลังเข้าแทรกแซงด้วยการปฏิวัติ รัฐประหาร เพื่อยึดอำนาจทางการเมืองปกครอง

กลุ่มอำนาจทางการเมืองและกลุ่มผู้นำทหารในระยะแรก

กลุ่มอำนาจทางการเมืองในระยะแรก หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อาจแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ กลุ่มเจ้านาย กลุ่มอนุรักษนิยม และกลุ่มคณะราษฎร

กลุ่มเจ้านายเป็นกลุ่มที่ไม่ยอมรับอำนาจการปกครองของคณะราษฎร จึงถูกคณะราษฎรก็กดกันออกไปจากวงการเมือง โดยการห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง กลุ่มอนุรักษนิยมได้เข้าร่วมกับคณะราษฎรจัดตั้งรัฐบาล และเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นผู้นำ ส่วนกลุ่มคณะราษฎรอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มนายทหารชั้นผู้ใหญ่ มี พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา พ.อ.พระยาทรงสุรเดช พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์ และ พ.ท.ประศาสน์ พิทยาอุทท กับกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อย ได้แก่ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม น.ต.หลวงสินธุสงครามชัย น.ต.หลวงสุภชลาศัย และกลุ่มพลเรือน มีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า

ความแตกแยกในวงการทหารของคณะราษฎร

ความแตกแยกในวงการทหารนี้ นายประยูร ภมรมนตรี สมาชิกของคณะราษฎรท่านหนึ่งกล่าวว่า เริ่มมีขึ้นตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระหว่าง พ.ต.หลวงพิบูลสงครามกับ พ.อ.พระยาทรงฯ ในเรื่องการบริหารกองทัพบก ซึ่งพระยาทรงฯ คิดจะยุบกองทัพบกพลให้หน่วยทหารสังกัดผู้บังคับเหล่า และเลิกโรงเรียนเสนาธิการทหาร ตลอดจนยกเลิกยศนายพล แต่ก็สามารถยอมขอมกันได้ ครั้นเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ พ.อ.พระยาทรงฯ กลับดำเนินการตามความคิดเดิมอีก พร้อมทั้งดำเนินการโยกย้ายหน่วยทหารและนายทหารในกองทัพ

ในขณะที่เดียวกัน พ.อ.พระยาทรงสุรเดชก็มีข้อขัดแย้งกับ พ.อ.พระยาพหลฯ ในเรื่องการสั่งการ
ในกองทัพบก

ความแตกแยกในกองทัพบกระหว่าง พ.อ.พระยาทรงสุรเดช กับ พ.ต.หลวงพิบูล
สงครามอยู่ในลักษณะคุมเชิงซึ่งกันและกัน สำหรับบรรดาผู้ก่อการฝ่ายทหารส่วนมากคอยดูเหตุการณ์
แต่ผู้ก่อการฝ่ายทหารบกส่วนมาก เข้าเป็นพวก พ.ต.หลวงพิบูลสงครามที่เหลือเข้าเป็นพวก พ.อ.
พระยาทรงฯ รวม ๗ - ๘ คน ส่วนทหารเรือ น.ท.หลวงศุภชลาศัย เข้ามาเป็นพวกหลวงพิบูล
สงคราม พ.อ.พระยาทรงสุรเดชพยายามสร้างฐานอำนาจของตนให้มั่นคงยิ่งขึ้น ด้วยการ
ดำเนินการจัดผู้นำทหารที่ไม่ลงรอยด้วย บุคคลแรกคือ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม พระยาทรงฯ
คิดจะย้ายให้ไปอยู่ในตำแหน่งผู้ช่วยพลรบ ซึ่งไม่คุมกำลังทหาร แล้วบรรจุนายทหารที่เป็นพรรค
พวกแทน แต่ถูก พ.อ.พระยาพหลฯ คัดค้าน ประจวบกับเกิดวิกฤตการณ์ พระยามโนฯ สั่งปิด
สภาผู้แทนราษฎรแล้วได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ
รักษาดำรงอำนาจของรัฐบาล เรื่องจึงระงับไป

พระยาทรงฯ พยายามจำกัดอำนาจพระยาพหลฯ โดยวางแผนชักชวนให้ลาออกจาก
ตำแหน่ง โดยอ้างว่า สุขภาพไม่สมบูรณ์ และบ้านเมืองพระยะหัวเลี้ยวหัวต่อมาแล้ว แต่เหตุผล
ส่วนตัวที่แท้จริงของ พ.อ.พระยาพหลฯ ในการลาออกครั้งนี้เนื่องมาจากต้องการให้มีการเปิดสภาแต่
ไม่สำเร็จ ส่วนอีกสามคนลาออก เพื่อเป็นกลอุบายให้ พ.อ.พระยาพหลฯ ลาออกตาม^๑ แล้วคิดกลับ
เข้ามาอีกในภายหลัง พ.อ.พระยาศรีสิทธิสงคราม ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรม
ยุทธการทหารบก ได้ดำเนินการโยกย้ายนายทหารฝ่ายผู้ก่อการให้พ้นจากการบังคับบัญชาหน่วยกำลัง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๕.

^๒ แผนกเก็บ สดร. เอกสารกรมสารบรรณคณะรัฐมนตรี แฟ้มที่ ๒๔ เรื่องคำพิพากษา
ศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๘๒ คดีกบฏ

^๓ อนันต์ พิบูลสงคราม จอมพล ป.พิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์นครี,
๒๕๑๔), หน้า ๑๖๒ - ๑๖๓.

ทหาร^๑ เป็นเหตุให้ พ.ท.หลวงพิบูลสงครามรวมมือกับ พ.อ.พระยาพหลฯ น.ท.หลวงศุภชลาศัย ซึ่งทำรัฐประหารเสียก่อน เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ แล้วบังคับให้พระยามโนฯลาออกจากตำแหน่ง

การรัฐประหารครั้งนี้ นับเป็นก้าวแรกที่นำทหารเข้ามาควบคุมระบบการเมืองอย่างเต็มที่ อำนาจทางการเมืองอยู่ในความควบคุมของกลุ่ม พ.อ.พระยาพหลฯพยุหเสนา ทำให้ฐานะของคณะราษฎรดีขึ้น แต่ความขัดแย้งกับกลุ่มเจ้านายยังคงมีอยู่ และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น เมื่อรัฐบาลเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรม เกินทางกลับประเทศไทย ในขณะที่เดียวกัน หลวงพิบูลสงครามกับหลวงศุภชลาศัย ใตงหนังสือเตือนไปให้บุคคลสำคัญในกลุ่มเจ้านายหลายคน รวมทั้งพระองค์เจ้าบรมวงศ์ฯ จึงทำให้กลุ่มเจ้านายไม่พอใจมากยิ่งขึ้น อันเป็นสาเหตุนำไปสู่การกบฏในระยะต่อมา

หลังจากการเกิดกบฏบรมวงศ์ฯ กลุ่มทหารฝ่ายรัฐบาลเริ่มจำกัดอำนาจของนายทหารฝ่ายอนุรักษนิยม โดยการปลดประจำการบ้าง ปลดเป็นกองหนุนบ้าง ที่สำคัญคือ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ที่มีอำนาจอยู่ในกลุ่มข้าราชการพลเรือนถูกย้ายไปประจำหัวเมืองทางไกลหรือไม่ก็ถูกย้ายไปประจำตำแหน่งที่ไม่มีอำนาจควบคุมบังคับบัญชา เช่นย้ายพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา ไปเป็นผู้ว่าราชการมณฑลภูเก็ต เป็นต้น^๒

กลุ่มทหารกับการเสริมสร้างอำนาจอันชอบธรรม

ผลจากกบฏบรมวงศ์ฯ ช่วยผลักดันให้กลุ่มทหาร โดยการนำของ พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม สามารถควบคุมอำนาจทางทหารได้โดยเด็ดขาด และเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม เลื่อนยศขึ้นเป็นพันเอก และได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง รองผู้บัญชา

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘ - ๑๖๙.

^๒ นคม จารุมณี กบฏบรมวงศ์ฯ พ.ศ. ๒๔๗๖ หน้า ๑๐๕.

การทหารบก เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๙๗ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๙๗ การเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมทำให้ พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม เริ่มปรับปรุงกองทัพให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น ทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ ยกฐานะกรมอากาศยานขึ้นเป็นกองทัพอากาศ ส่วนงบประมาณรายจ่ายสำหรับการทหารในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๔๘๑ คิดโดยเฉลี่ยเป็นร้อยละ ๒๖ ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด การเน้นการปรับปรุงกองทัพของประเทศเหล่านี้เท่ากับเป็นการเน้นความสำคัญ และเกียรติของทหาร นอกจากจะทำให้ ทหารมีความยิ่งใหญ่ในสายตาประชาชนแล้วยังช่วยรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลด้วย

รัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ พุทธศักราช ๒๔๙๖ เพื่อพิจารณาโทษกบฏ ปรากฏว่ามีบุคคลที่เกี่ยวข้อง ต้องหาในคดีกบฏ ถูกตัดสินจำคุก ปลดออกจากราชการ และถูกถอดยศ ตลอดจนโยกย้ายสับเปลี่ยนเป็นจำนวนมาก ต่อมารัฐบาลประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๔๙๖ เพื่อเป็นเครื่องมือปราบปรามบุคคลที่เป็นศัตรูทางการเมือง หรือไม่เห็นพ้องกับรัฐบาล เช่น "เนรเทศ ดร.โชติ คุ่มพันธ์ กับพวกอีก ๔ คน ไปอยู่ในเขตที่กำหนดเป็นเวลา ๕ ปี ฐานคบคิดกันจะทำลายชีวิตบุคคลบางคนในคณะรัฐบาล และปลุกปั่นให้ประชาชนเกิดความหวาดหวั่น เสื่อมความนิยมต่อการปกครองของรัฐบาล"

เนื่องจาก พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม เป็นผู้ดำเนินการปราบกบฏ จึงกลายเป็นบุคคลที่คนทั่วไปกลัว เห็นผู้นำคนอื่น ๆ หนีที่ ซึ่งจะเป็นหนทางก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้นำของประเทศในระยะต่อมา

Chai-Anan Samudavanija The politics and Administration of The Thai Budgetary Process. A Thesis Presented to the Department of Political Science at the University Wisconsin (Unpublished, Ph.D. 1971), p. 154.

๓) กลุ่มคณะชาติ กลุ่มคณะชาติ เป็นความพยายามของบุคคลที่มีความ
 สำนึกทางการเมืองอีกกลุ่มหนึ่งนอกเหนือจากกลุ่มคณะราษฎร ภายหลังจากที่รัฐบาลยินยอมให้คณะ
 ราษฎรจดทะเบียนเป็นสมาคมถูกต้องตามกฎหมายแล้ว บรรดาผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะชาติได้ยื่นความ
 จ्ञานงคต่อรัฐบาล เพื่อขอจดทะเบียนเป็นสมาคมบ้าง เพื่อดำเนินการทางการเมือง ตามวิถี
 ทางระบอบประชาธิปไตย ที่พระมหากษัตริย์เป็นประมุข สมาชิกผู้ริเริ่มก่อตั้งสมาคมคณะชาติ
 ประกอบด้วย

พระยาโหนดวิกรมมนตรี	เป็นนายกสมาคม
คุณหญิงศรีพิชัยสงคราม	อุปนายก
น.อ. พระแสงสิทธิการ	อุปนายก
หลวงวิจิตรวาทการ	เลขาธิการ
หลวงสุรินทร์ เสนี	เหรัญญิก
พล.ต. พระยาเสนาสงคราม	กรรมการ
น.อ. พระยาศรภักย์พิพัฒน์	กรรมการ
พระบริหารทัศนินติ	กรรมการ
หลวงจรรยาอุลภที	กรรมการ
นายชวลิต อภัยวงศ์	กรรมการ
นายสนั่น พิศาลบุตร	กรรมการ
นายเพชร บำรุง	กรรมการ

วัตถุประสงค์เบื้องต้นในการขอจัดตั้งสมาคมคณะชาติคือ

๑. เพื่อให้การศึกษา และอบรมความรู้ทางการเมือง แก่สมาชิกที่สนใจในทาง
 การเมืองโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ

๒. เพื่อให้เกิดเสรีภาพและความยุติธรรมแก่สังคม

๓. เพื่อให้พลเมืองเกิดความรักชาติ

พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรี ไม่ยอมอนุมัติให้คณะชาติจดทะเบียนจัดตั้งเป็นสมาคม โดยอ้างเหตุผลว่า

สถานการณ์บ้านเมืองยังไม่อยู่ในสภาพเรียบร้อย เรื่องการมีพรรคการเมืองเป็นวิถีใหม่คนไทยส่วนมาก ยังไม่เข้าใจถึงการเล่นการเมืองระบบพรรค ดังนั้น ถ้ายอมให้ตั้งพรรคการเมืองขึ้น เกรงว่าสมาชิกของแต่ละพรรคจะเห็นประโยชน์ของพรรคตนเป็นส่วนใหญ่ โดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ของราษฎรส่วนรวม นอกจากนี้จะเป็นช่องทางให้ ราษฎรเกิดแตกแยกกระส่ำระสายออกเป็นก๊กเป็นเหล่า ในที่สุดก็แตกราวสามัคคี^๑

ในการขอจดทะเบียนเป็นสมาคมการเมืองของคณะชาติ ปรากฏว่า บรรดาผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎร ไม่คัดค้านแต่อย่างใด หลวงวิจิตรวาทการ เคยไปปรึกษาหารือกับสมาชิกคณะราษฎรบางคน แล้วแถลงว่า "เรื่องนี้ หลวงประดิษฐฯ เป็นผู้มีความเห็นว่า คณะชาติควรตั้งขึ้นได้แล้ว ... ต่อมาข้าพเจ้าทราบว่ามีการประชุมผู้ก่อการ เสียอย่างมาควรให้คณะชาติตั้งขึ้นได้"^๒ ในขณะที่เดียวกัน พระยามโนฯ ก็มีความคิดที่จะเลิกสมัชชาคณะราษฎร โดยบอกกับหลวงวิจิตรวาทการว่า "เลิกคณะชาติเสียเถอะ แล้วจะเลิกคณะราษฎรให้"^๓ ดังนั้นคณะชาติจึงไม่สามารถตั้งขึ้นได้ ต่อจากนั้น พระยามโนฯ ได้ดำเนินการยุบเลิกคณะราษฎรด้วยการออกคำสั่งห้ามข้าราชการประจำเป็นสมาชิกสมาคมที่เกี่ยวข้องกับการเมือง หลังจากการประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนฯ สั่งยุบสมัชชาคณะราษฎร มาเป็นสโมสรคณะราษฎร ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง เปลี่ยนวัตถุประสงค์เป็นทางด้านการกุศล และใช้สำหรับเป็นที่พบปะ

^๑ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๑๕

^๒ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ ๒ (สามัญ) พ.ศ. ๒๕๑๗ เล่ม ๒

^๓ เรื่องเดียวกัน

เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างบรรดาสมาชิกผู้ก่อการเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่าง "คณะราษฎร" กับ "คณะชาติ"

เมื่อพิจารณาทุกรายชื่อผู้ก่อตั้ง "คณะชาติ" แล้วจะพบว่า เป็นบุคคลกลุ่มอนุรักษนิยม ที่ยังคงรักภักดีต่อเจ้านาย และเชื่อพระวงศ์ชั้นสูง เหตุผลที่แท้จริงในการขอจัดตั้ง "สมาคมคณะชาติ" ก็เพื่อบริการบ้านรัฐบาลคณะราษฎรในวิถีทางรัฐสภา แต่หลังจากรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรกลับผูกขาดอำนาจทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียว พยายามบีบบังคับกลุ่มอนุรักษนิยมทางอ้อมด้วยการ โยกย้ายสับเปลี่ยนหน้าที่ราชการ และหาทางจำกัดอำนาจทุกวิถีทาง ดังนั้นจึงทำให้สมาชิกผู้ก่อตั้งคณะชาติหลายคนหันไปร่วมมือกับกลุ่มเจ้านาย คิติดอกตานคณะราษฎรเช่นอย่างลับ ๆ โดยการรวมกำลังทหารฝ่ายหัวเมือง และในพระนครบางส่วน เพื่อคอยโอกาสแย่งชิงอำนาจจากกลุ่มคณะราษฎร ในที่สุดก็ได้ใช้กำลังทหารจากหัวเมืองบีบบังคับให้รัฐบาลยอมรับเงื่อนไขในคำขาด ๒ ฉบับ แต่ถูกรัฐบาลปราบปรามพ่ายแพ้ไปที่เรียกว่า "กบฏบวรเดช" ผลจากการกบฏครั้งนี้ ทำให้บุคคลสำคัญของคณะชาติถูกจับกุม และถูกลงโทษ เช่น พ.อ.พระยาศรารักษ์พิพัฒน์ ถูกลงโทษจำคุกตลอดชีวิต พระยาโทณวนมิตรีถูกไล่ออกจากราชการอย่างไม่เป็นธรรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า รัฐบาลคณะราษฎรจะประสบความสำเร็จในการขจัดศัตรูที่อยู่นอกวงการเมืองได้สำเร็จ แต่ก็ประสบปัญหาข้อขัดแย้งขั้นรุนแรงกับสภาหลายครั้ง เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลจึงดำเนินนโยบายดึงเอาบุคคลที่เคยร่วมกับคณะชาติคือ หลวงวิจิตรวาทการมาเป็นพรรคพวกโดยแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมศิลปากร สมาชิกประเภทที่ ๒ และรัฐมนตรี นอกจากนั้นยังได้จัดตั้งสมาคมนิติธรรมมุขมนตรีในเดือนธันวาคม ๒๔๗๗ มี พ.อ.พระยาพหลฯ เป็นนายกสมาคม พ.อ.หลวงพิบูลสงคราม น.ท.หลวงศุภชลาศัย และ พระยาอภิรักษ์นครเป็นอุปนายก หลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการ ทั้งนี้เพื่อให้รัฐบาลมีเสถียรภาพมั่นคงยิ่งขึ้น

^๑ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๔๗๕

^๒ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๗๗

แต่เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับสภาไม่คอยราบรื่นนัก เมื่อรัฐบาลเห็นทิศทาง จึงต้องลาออก และยุบสภาผู้แทนราษฎรตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

ข) กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล

กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล มีความสำคัญต่อระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย เพราะเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหว เพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ โดยอาจผ่านพรรคการเมือง หรืออาจต่อรองกับรัฐบาล หรือเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องโดยตรงก็ได้ กลุ่มผลประโยชน์เป็นฐานอำนาจของพรรคการเมืองซึ่งจะสนับสนุนพรรคที่มีนโยบายสอดคล้องกับผลประโยชน์ของกลุ่ม

กลุ่มผลประโยชน์อาจเป็นกลุ่มอิทธิพลในขณะเดียวกัน แต่กลุ่มอิทธิพลไม่มีลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ที่แท้จริงก็ได้ กลุ่มผลประโยชน์อาจจะพัฒนาขึ้นเป็นพรรคการเมืองได้ หากมีการรวมตัวที่ดี และแลกเปลี่ยนอนุกรรมการซึ่งกันและกัน โดยมีการจัดองค์การที่ใหญ่ขึ้น ระบบการเมืองประเทศใดที่ขาดพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ ระบบการเมืองนั้น จะมีลักษณะคงที่ สภาผู้แทนราษฎรจะปราศจากการพัฒนาจนขั้นปกครองจะทำหน้าที่ปกครองตลอดไป^๒ และกลไกทางการเมืองก็จะขาดความสมดุลซึ่งกันและกัน

กลุ่มผลประโยชน์ เป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมกลุ่มด้วยความสมัครใจของสมาชิก เพื่อปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่ม ซึ่งอาจเป็นผลประโยชน์โดยทั่วไป หรือผลประโยชน์เฉพาะเรื่องก็ได้ และเพื่อให้มีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ^๓ ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธที่จะรับความรับผิดชอบในการปกครองประเทศโดยตรง

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลัทธิการเมือง หน้า ๒๑๗ - ๒๑๘.

^๒ ชาญวูฉี วัชรพุกและ สุทธิ นันตีกุล พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ เอกสารประกอบคำบรรยาย วิชา ๒๑๕ มหาวิทยาลัยรามคำแหง หน้า ๒๑๕.

^๓ International Encyclopedia of The Social Science (U.S.A. : The Free Press, 1968), p. 486.

กลุ่มอิทธิพล เป็นกลุ่มบุคคลที่มีความคิดเห็นไปในทำนองเดียวกัน ในการช่วยผลักดันให้รัฐบาลกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด หรือป้องกันไม่ให้รัฐบาลกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ต่อปัญหาของสังคม หรือผลประโยชน์ของชาติ โดยที่คนในกลุ่มไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องโดยตรง

ข) กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มอิทธิพลในสังคมไทย

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา สมาคมหรือกลุ่มเอกชนต่าง ๆ ในสังคมไทย ยังมีบทบาทและความสำคัญไม่มากเท่าที่ควร ไม่มีกลุ่มอิทธิพล หรือพลังมากพอ ที่จะโน้มน้าวให้รัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบาย ตามที่ความประสงค์ของกลุ่มได้

กลุ่มในสังคมไทย จากผลงานวิจัยของ แสง รัตนมงคล มาศ ได้แบ่งกลุ่มในสังคมไทยออกเป็น ๒ ประเภท คือกลุ่มทางการ และกลุ่มไม่เป็นทางการ สำหรับกลุ่มไม่เป็นทางการนั้นเป็นลักษณะของกลุ่มดั้งเดิมตามสภาพของสังคมไทย ส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ และไม่ผูกพันกับหลักเกณฑ์ของการมีผลประโยชน์ร่วมกัน เช่นกลุ่มการกุศล กลุ่มบันเทิง เป็นต้น ซึ่งมีแพร่หลายในสังคมไทย^๒ ส่วนกลุ่มทางการนั้นได้แก่กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นโดยการจดทะเบียน หรือยอมรับกันอย่างเป็นทางการ เช่น กลุ่มชานา กลุ่มสหกรณ์ สมาคมต่าง ๆ เป็นต้น กลุ่มทางการอาจแบ่งออกตามลักษณะ ของกิจกรรมได้ ๓ ประเภทคือ^๓

(๑) กลุ่มทางเกษตรกรรม กลุ่มเกษตรกรรมที่มีลักษณะ เคนชักภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ กลุ่มสหกรณ์เครดิต ซึ่งพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ลัทธิการเมือง หน้า ๒๑๘.

^๒ แสง รัตนมงคล มาศ "กลุ่มอิทธิพล : กำเนิดบทบาท ผู้สร้าง และทัศนะต่อการเปลี่ยนแปลง" ลัทธิการเมือง หน้า ๒๑๘ - ๒๑๙.

^๓ เรื่องเดียวกัน

ป้องกันเอาโรคเอาเปรียบของคนกลาง แต่คำเนิการต่อเนื่องกันภายในสภาพที่ไม่สมบูรณ์นัก
รัฐบาลคณะราษฎร ได้ใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจของชาติ แต่
ต้องประสบกับความล้มเหลว เนื่องจากลักษณะของการรวมกลุ่มเป็นไปในทางที่ถูกบังคับกาลิให้เกิด
ขึ้นมามากกว่าจะรวมกลุ่มกันเอง ทางราชการต้องช่วยเหลือเกือบโดยตลอด กลุ่มสหกรณ์เครดิต
ไม่มีลักษณะเป็นกลุ่มทางการเมือง เพราะรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการ และวัตถุประสงค์ของกลุ่มก็ไม่
ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังนั้นจึงไม่จัดเป็นกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพล

(๒) กลุ่มทางสังคม ได้แก่กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสังคม ในลักษณะงานเฉพาะกลุ่ม
และงานสวัสดิการสังคม เช่น สมาคมสตรี สมาคมศิษย์เก่า มูลนิธิต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งไม่มีวัตถุประสงค์
ทางการเมืองแต่อย่างใดเลย

(๓) กลุ่มทางอาชีพธุรกิจ ได้แก่กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาขาอาชีพ และธุรกิจ
ต่าง ๆ ซึ่งจะปรากฏตามเมืองใหญ่ เช่น สมาคมชาวจีน สมาคมกรรมกร เป็นต้น กลุ่มประเภท
นี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมไทย ที่มีลักษณะค่อนข้างเด่นชัด

กลุ่มชาวจีน

มูลเหตุที่ชาวจีนในประเทศไทยรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคมต่าง ๆ ขึ้น มาจากสาเหตุ
หลายประการ แต่โดยสรุปแล้ว สมาคมจีน ไม่ว่าจะเป็นสมาคมประเภทแซ่ตระกูล สมาคม
ท้องถิ่นภาษาพูด และสมาคมทางอาชีพธุรกิจ ต่างก็เกิดจากความผูกพันในความรู้สึกช่วยเหลือซึ่งกัน
และกันในหมู่พวกของตน^๑ คุณธรรมเช่นนี้ เป็นมรดกตกทอดทางประวัติศาสตร์อันยาวนานของจีน
ซึ่งจะฝังอยู่ในจิตใจและติดตามชาวจีนไปทุกหนทุกแห่ง^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘

^๒ การบริหารของสมาคมจีน : บทศึกษาเฉพาะกรณีสมาคมแต้จิ๋วแห่ง -

วิวัฒนาการของสมาคมจีนในประเทศไทยนั้น ได้เริ่มอย่างเป็นทางการ หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ ในระยะแรกมีขอบเขตเฉพาะกลุ่มพ่อค้าธุรกิจชาวจีนเท่านั้น ต่อมาระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๘๑ ได้ขยายขอบเขตการปฏิบัติงานออกไป เพื่อสนองความต้องการของชุมชนชาวจีน ในฐานะเป็นตัวแทนของชาวจีนทั้งหมด ทำหน้าที่สัมพันธ์กับทางราชการ ในกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชาวจีน โดยเฉพาะด้านธุรกิจการค้า สมาคมชาวจีนที่สำคัญเป็นที่ยอมรับว่าเป็นตัวแทนของชาวจีนได้แก่ สมาคมเค้จิว สมาคมไหหลำ สมาคมฮกเกี้ยน สมาคมกวางตุ้ง และสมาคมจีนแคะ

ลักษณะการก่อตั้งสมาคมจีน สอดคล้องกับหลักการของกลุ่มผลประโยชน์ เกี่ยวกับการรักษาผลประโยชน์ของตนและพยายามมีอิทธิพลต่อรัฐบาลในรูปแบบของการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติตามนโยบายมากกว่าเป็นการใช้อำนาจต่อการกำหนดนโยบายหรือใช้กับฝ่ายบริหารมากกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ^๒

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสมาคมจีน จะเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีลักษณะ เคนพอสมควร แต่ก็ไม่สามารถใช้อิทธิพล เห็นนโยบายของรัฐบาลได้ ทั้งนี้เพราะ

๑. ลักษณะการรวมกลุ่มของชาวจีน มีวัตถุประสงค์ด้านธุรกิจการค้าเป็นส่วนใหญ่ ส่วนกลุ่มที่มีความสำคัญทางการเมือง มุ่งดำเนินการเพื่อมาตุภูมิในประเทศจีน ไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองไทยภายในแต่อย่างใด
๒. การรวมกลุ่มผูกพันกับความเป็นเชื้อชาติจีน เช่นสมาคมท้องถิ่นภาษาพูด ฉะนั้นเมื่อหลายชั่วอายุคน เมื่อความเป็นจีนลดลง สมาคมประเภทนี้ก็จะเสื่อมลง
๓. การรวมกลุ่มของชาวจีน มีลักษณะกระจายออกไปหลายกลุ่ม ในบางครั้งยังมีความขัดแย้งกันเองระหว่างกลุ่ม เป็นเหตุให้รัฐบาลควบคุมเข้มงวดมากขึ้น

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

^๒ แสง วัฒนวงศาต "กลุ่มอิทธิพล : กำเนิด บทบาทผู้สร้าง และทิศระตอการเปลี่ยนแปลง" สักการการเมือง, หน้า ๒๒๕.

๓. การรวมกลุ่มของชาวจีน มีลักษณะกระจายออกไปหลายกลุ่ม ในบางครั้งยังมี ความขัดแย้งกันเองระหว่างกลุ่ม เป็นเหตุให้รัฐบาลควบคุมเข้มงวดมากขึ้น

๔. การบริหารงานของสมาคมจีน มีหน้าที่เพียงไม่กี่คน สมาชิกส่วนใหญ่ไม่มีส่วนร่วม ใดๆ นอกจากจะมีการประชุม หรือมีงานที่สมาคมจัดขึ้นเป็นครั้งคราวเท่านั้น

๕. รัฐบาลเป็นโยบายควบคุมชาวจีนอย่างเข้มงวด ควบคุมมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช เช่นนโยบายชาตินิยม สมัยรัชกาลที่ ๖ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มของชาวจีน

นโยบายของรัฐบาลคณะราษฎร ที่มีต่อกลุ่มชาวจีน

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลคณะราษฎร เห็นว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้อง มีนโยบายสำหรับแก้ไขปัญหชาวจีน จึงตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง มี ม.จ.สกลวรรณภกร วรวรรณ เป็นประธาน เพื่อพิจารณาปัญหาชาวจีน คณะรัฐมนตรีได้นำเรื่องนี้เข้าประชุมปรึกษากัน และมีมติ ให้วางนโยบายการปฏิบัติเกี่ยวกับปัญหชาวจีน ๓ ทางคือ ทางโรคกิจการทางเมือง และทางการ ความคุม ซึ่งคณะราษฎรใช้แก้ปัญหชาวจีนตลอดปี ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑

ทางกานเศรษฐกิจ รัฐบาลหาทางควบคุมกิจการ มทางเศรษฐกิจของชาวจีนมากยิ่งขึ้น และพยายามส่งเสริมให้คนไทยดำเนินการแทน เช่นรัฐบาลพระยามโนฯ ได้ตั้งสภาเศรษฐกิจขึ้นเมื่อ วันที่ ๒ เมษายน ๒๔๗๖ โดยกดำเนินการตามหลักสหกรณ์เครดิต แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร นอกจากนี้รัฐบาลได้จัดตั้งหอการค้าไทยขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๖ เพื่อส่งเสริมให้พ่อค้าคนไทย ร่วมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน แต่ไม่สามารถดำเนินการแข่งขันกับชาวจีนได้ รัฐบาลต้องให้ความอุปถัมภ์ คุ้มครอง

โปรดดูรายละเอียดใน ภูวดล ทรงประเสริฐ นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนใน ประเทศไทย วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

ทางคนการเมือง รัฐบาลพยายามทุกวิถีทาง เพื่อกักกันชาวจีนออกจาก การเมืองไทย เพราะเห็นว่าชาวจีนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี ถ้าปล่อยให้ เข้ามามีส่วนร่วมทาง การเมืองแล้ว จะควบคุมเศรษฐกิจของประเทศทุกอย่าง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อ เสถียรภาพ และความมั่งคั่งของรัฐบาล ดังนั้นรัฐบาลจึงดำเนินกรอย่างรอบคอบ โดย กำรตราพระราชบัญญัติเลือกตั้ง และการตีความของกระทรวงมหาดไทย เรื่องสัญชาติและคำ คำเนิกรไม่ยอมอนุญาตให้ชาวจีนแปลงชาติเป็นไทย พระราชบัญญัติการเลือกตั้งฉบับนี้มีผล ให้คนจีนสัญชาติไทยส่วนใหญ่ ไม่มีสิทธิทางการเมือง นอกจากนี้หญิงไทยที่แต่งงานกับคนต่าง ชาติก็ถูกตัดสิทธิทางการเมือง

นอกจากนี้ รัฐบาลยังควบคุมกิจการทางคานการศึกษาของชาวจีน โดยการออก ประกาศบังคับมิให้โรงเรียนทุกประเภทสอนภาษาต่างประเทศ เกินกว่าสัปดาห์ละ ๖ ชั่วโมง ใน พ.ศ. ๒๔๗๖ และประกาศใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎรใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ซึ่งเพิ่ม การเข้มงวดกวดขันมากยิ่งขึ้น ส่วนสิ่งพิมพ์ รัฐบาลก็ได้ควบคุมอย่างใกล้ชิด ด้วยการแก้ไข พระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๕ และห้ามนำสิ่งพิมพ์จาก ต่างประเทศ โดยเฉพาะภาษาจีน เข้ามาในราชอาณาจักร

จากอุปสรรคดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้กลุ่มชาวจีนในประเทศไทย ไม่สามารถพัฒนา ขึ้นเป็นกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง จนกระทั่งถึงเป็นพรรคการเมืองขึ้นได้เลย คณะราษฎร ยังคงเป็นกลุ่มอำนาจทางการเมืองที่ผูกขาดอำนาจไว้แต่เพียงกลุ่มเดียวมาโดยตลอด

ศูนย์วิจัยไทยทั่วยุทธศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

^๒ โปรดดูรายละเอียดใน ณรงค์ พงษ์พิศ นโยบายการศึกษาของชาวจีนใน ประเทศไทย สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร, ๒๕๑๔

กฎกระทรวง

ในช่วงประวัติศาสตร์สมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ผู้ปกครองเขามามีบทบาทเกี่ยวกับงานแรงงานอย่างมาก นอกจากการควบคุมการเกณฑ์แรงงานแล้ว รัฐบาลแทบไม่ได้อายุเกี่ยวกับการใช้แรงงานในลักษณะการควบคุม หรือคุ้มครองแต่อย่างใด

นโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรต่อปัญหากรรมกร

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลคณะราษฎรชุดแรก ได้วางนโยบายทางด้านเศรษฐกิจไว้ในนโยบายหลัก ๖ ประการ ข้อ ๓ เกี่ยวกับปัญหากรรมกร รัฐบาลได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ ไว้ตอนหนึ่งว่า

ในเรื่องกรรมกร รัฐบาลได้คิด และได้ลงมือทำบางแล้วคือ ได้จัดให้มีทะเบียนกรรมกรที่ไม่มีงานทำขึ้น เพื่อให้รู้ว่าใครไม่มีงานทำบาง เมื่อเวลาต้องการจ้กได้เรียกหาได้ การงานที่อยู่ในความคิดแล้ว เช่นการที่จะให้สัมปทาน คุ่อไป รัฐบาลจะไคกำหนดเป็นเงื่อนไขว่า ให้ผู้รับสัมปทานในกรรมกรสยามตามส่วน การงานของรัฐบาลก็จะเพียรใช้กรรมกรชาวสยามอย่างมากที่สุด เท่าที่จะทำได้^๒

ความพยายามดังกล่าวของรัฐบาล ไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก เพราะมีผู้ว่างงานไปจตุทะเบียนไม่กี่พันคน ส่วนการเข้าไปควบคุมกิจการโรงงาน โดยรัฐบาลตั้งเป้าหมาย

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒ ธีเนศ อภรณ์สุวรรณ "ระบบแรงงานไทยในอดีต : จากสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒" ใน พิษิต จงสถิตยัตินา, บรรณาธิการ ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์พิฆเนศ, ๒๕๑๔), หน้า ๑๐.

๒ ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (พระนคร : ทางหุ่นส่วนจำกัด ช.ชุมนุมช่าง, ๒๕๑๗), หน้า ๕๐.

ว่าจะถือหุ่นร้อยละ ๕๐ ให้นายทุนสัญชาติไทยถือหุ่นร้อยละ ๒๕ ส่วนที่เหลืออีกร้อยละ ๒๕ ให้เป็นของนายทุนต่างกัว นโยบายนี้ไม่ได้รับความร่วมมือจากบริษัท และโรงงานต่าง ๆ มากนัก เพื่อดำเนินการตามนโยบายที่แถลงไว้กับสมก. รัฐบาลได้ตั้งสำนักงานแรงงานชั้น สังกัดกระทรวงมหาดไทย เพื่อช่วยให้สิทธิกรรมกร โดยเฉพาะกรรมกรชาวไทย หลังจากนั้น อีกไม่นาน รัฐบาลพยายามแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ด้วยการจ้างกรรมกรจำนวน ๑๒๐๐ คนไปสร้างถนนสาย ปากน้ำ - บางซื่อ

มาตรการอันแรกที่รัฐบาลคณะราษฎรใช้แก้ปัญหากรรมกรคือ การออกพระราชบัญญัติ จักทำงาน และพระราชบัญญัติจักทำงานท้องถิ่นพุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐบาลมีนโยบายที่จะใช้แรงงานคนไทยเข้าไปแทนที่แรงงานคนจีน เพื่อป้องกันปัญหาทางการเมืองระหว่างประเทศ และปัญหา การเมืองภายในเกี่ยวกับความมอยุ่รอดของรัฐบาลคณะราษฎร การตั้งสมก. เศรษฐกิจ การตั้งหอการค้าไทย ตลอดจนการออกกฎหมายต่าง ๆ เพื่อกีดกันคนต่างกัว และสงวนอาชีพบางอย่างไว้ให้คนไทย ล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายเพื่อลดบทบาททางกานเศรษฐกิจของคนจีนทั้งสิ้น

จากผลของการประท้วงของกรรมกรโรงสี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ รัฐบาลได้ตั้ง กรรมกรชั้นสุดหนึ่ง เพื่อศึกษาและหาทางแก้ไขปัญหาแรงงาน เพื่อนำแรงงานคนไทยเข้าไปแทนที่ แรงงานคนจีน แต่ปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร สำหรับค่าจ้างและสวัสดิภาพของ แรงงานนั้นอยู่ในสภาพที่ไม่ดี เพราะกรรมกรต้องทำงานอย่างหนัก โดยขาดหลักประกันสวัสดิภาพ แม้ว่ารัฐบาลพยายามเสนอกฎหมายแรงงานเข้าสู่สภา ในเดือนมกราคม ๒๔๘๑ แต่สภา ไม่อนุมัติ ต่อมาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เสนอพระราชบัญญัติแรงงานเข้าสู่สภา ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ธีเนศ อารมณสูววรรณ ระบบแรงงานไทยในอดีต หน้า ๑๕

^๒ Virginia Thomson Labour Problem in Southeast Asia (New York : American Look-Startford Press, Inc, 1947), p. 236.

^๓ พิชิต จงสถิตยัฒนา "การเคลื่อนไหวของกรรมกรไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๕๑๖" ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย หน้า ๗๘.

แต่ถูกรัฐบาลระดับเสียก่อนโดยอ้างว่าอยู่ในระยะส่งเสริมอุตสาหกรรม

บทบาทในการเรียกร้องและการเคลื่อนไหวของกรรมกร

การเคลื่อนไหวของกรรมกรส่วนใหญ่ เป็นไปในลักษณะการเรียกร้อง และการรักษาผลประโยชน์มากกว่าการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง การเคลื่อนไหวของกรรมกรภายหลัง เปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มต้นจากการนัดหยุดงานของกรรมกรลากรต หรือที่เรียกว่า "รถเจ๊ก" * เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๗๕ สาเหตุของการนัดหยุดงานครั้งนี้ หนังสือพิมพ์ศรีกรุงกล่าวว่า "เนื่องจากมีคณะกรรมการนิสิต ทั้งใบปลิวชักชวนให้พวกชาวเงินนัคหยุดงาน อีกประการหนึ่ง จีนลากรต ขอลดค่าเช่ารถ ลงวันละ ๕ สตางค์ (ค่าเช่ากลางวัน ๕๐ สตางค์ กลางคืน ๓๕ สตางค์ - ผู้เขียน) แต่เจ้าของโรงรถลากรตไม่ยอม" ^๒ ดังนั้นบรรดากรรมกรจีน จึงนำกันไปร้องทุกข์ต่อคณะกรรมการราษฎร จำนวน ๓,๐๐๐ คน เรื่องนี้ พ.อ. พระยาทรงสุรเดช รับขอเสนอไปดำเนินการให้ ต่อมามีการนัดหยุดงานของกรรมกรรถราง และกรรมกรหญิงหอม่า เกี่ยวกับค่าจ้างแรงงานซึ่งนายจ้างขมรับข้อเสนอของกรรมกร

ในเดือนธันวาคม ๒๔๗๗ กรรมกรแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ประท้วงเกี่ยวกับค่าจ้างและกฎจราจร ต่อมาการนัดหยุดงานได้แพร่ขยายออกไปสู่ต่างจังหวัด เช่น การนัดหยุดงานของพนักงานขับรถยนต์โดยสาร สาย ลำปาง - เชียงราย เพื่อเรียกร้องขอเพิ่มค่าแรงงาน อีกกรณีหนึ่ง ได้เกิดการนัดหยุดงานของกรรมกรเหมืองแร่ จำนวน ๒๐๐ คน ที่ยะลา เพื่อประท้วงการตัดค่าจ้างแรงงานร้อยละ ๑๐ แต่ปรากฏว่า การนัดหยุดงานในต่างจังหวัดไม่ประสบความสำเร็จ

^๑ Virginer Thomson. Labour Problem in Southeast Asia, p. 230.

* การนัดหยุดงานครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทย คือการนัดหยุดงานของกรรมกรรถราง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ซึ่งมีเจ้าของเป็นชาวเดนมาร์ก

^๒ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๕

^๓ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๔๗๕

สำเร็จทั้งสองราย การนัดหยุดงานทั้งในกรุงเทพฯและต่างจังหวัดที่ไม่ประสบผลสำเร็จตามข้อเรียกร้อง มีสาเหตุสำคัญจากลักษณะการประท้วง เป็นการกระทำอย่างโดดเดี่ยว ดังนั้นจึงไม่มีพลังต่อรองมากพอที่จะทำให้นายจ้างยินยอมตามข้อเรียกร้อง

กลุ่มกรรมกรกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ถ้าจะพิจารณาบทบาทของกรรมกร ในลักษณะกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองในขณะนี้ จะพบว่า บางครั้งกลุ่มกรรมกรสามารถใช้ข้อพิพลาณลัทธิเม็ญหา และข้อเรียกร้องไปสู่การพิจารณาของรัฐบาล แม้ว่า จะไม่สามารถโน้มน้าวให้รัฐบาลเปลี่ยนนโยบายไปตามที่กลุ่มต้องการได้ก็ตาม แต่กรณีศึกษาจะชี้ให้เห็นว่า กรรมกรเป็นกลุ่มทางการเมืองอีกกลุ่มหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมือง ในฐานะกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ซึ่งมีเพียงกลุ่มเดียวในขณะนั้น กลุ่มกรรมกรที่แสดงบทบาทสำคัญทางการเมือง ได้แก่ กรรมกรรถราง กรรมกรโรงสี และกรรมกรรถไฟ

กรรมกรรถราง เป็นกรรมกรกลุ่มแรกที่รวมตัวกันขึ้น เป็นสมาคมอย่างเป็นทางการ ภายการจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐ มีสมาชิกครั้งแรกกว่า ๓๐๐ คน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการประท้วง ส่งเคราะห์คนชราและคนพิการ และส่งเสริมความสามัคคีระหว่างคนในชาติ รัฐบาลสมัยนั้นพยายามจำกัดขอบเขตให้อยู่เฉพาะการส่งเคราะห์ แต่การดำเนินการไม่ได้ผลมากนัก ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีบทบาทอะไร

false information!

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมาคมกรรมกรรถราง เริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองมากขึ้น เช่นกรณีมีข่าวลือว่า พ.อ.พระยาพหลพลจะลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

^๑ Virginia Thomson. Labour Problem in Southeast Asia, p. 240. *unreliable source!*

^๒ Ibid, pp. 239 - 240.

สมาคมไค้ส่งโทรเลขให้รัชกาลที่ ๗ เสด็จพระราชดำเนินจากพระตำหนักไกลกังวลหัวหิน กลับกรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังเป็นตัวแทนกรมกรโรงสีในการเจรจาขอพิพาทแรงงานซึ่งจะ ได้กล่าวต่อไป

เรื่องสำคัญที่เกี่ยวกับกรมกรโรงสีอีกเรื่องหนึ่งคือ กรณี นายถวัติ ฤทธิเดช เลขานุการสมาคมกรมกรโรงสี ยื่นฟ้องพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในคดีอาญาฐานหมิ่นประมาท ซึ่งศาลอาญาประทับฟ้องไว้ มีผู้กล่าวว่าบุคคลที่อยู่เบื้องหลังการฟ้อง รัชกาลที่ ๗ คือ หลวงประดิษฐมนูธรรม แต่ นายถวัติ ฤทธิเดช กับพวกถูกอัยการฟ้อง กลับหาว่าเป็นกบฏและหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ต่อมา นายถวัติกับพวก ได้ขอขมาและถวาย ฎีกา ขอพระราชทานอภัยโทษ ซึ่งไม่มีพระราชประสงค์จะเอาโทษ และทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้อัยการระงับการดำเนินคดี^๒ อย่างไรก็ตาม การที่พระมหากษัตริย์ถูกฟ้อง ในคดีอาญาเช่นนี้ ทำให้เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันมาก ทั้งในหนังสือพิมพ์และประชาชนทั่วไป อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่คณะทหารฝ่ายหัวเมืองอ้างความชอบธรรมในการยึดล้มล้าง รัฐบาลคณะราษฎร แต่ไม่สำเร็จ

การแสดงบทบาทครั้งสำคัญของกรมกร คือการประท้วงนัดหยุดงานของกรมกร โรงสีเมื่อต้นปี ๒๔๙๗ ซึ่งเคยนัดหยุดงานแล้วในอดีต แต่ครั้งนี้ปรากฏว่ามีความร่วมมือกับกลุ่ม กรมกรอื่น ๆ กรมกรโรงสีประท้วงการงดจ่ายเงินพิเศษในวันตรุษจีน ซึ่งเคยปฏิบัติอยู่เป็นประจำ หลังจากนั้นได้ติดต่อกับกรมกรโรงสี ซึ่งได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายให้เป็น ตัวแทนในการเจรจาขอพิพาท ในขณะที่เดียวกันก็ได้ยื่นขอเสนอให้รัฐบาลเข้ามาไกล่เกลี่ย และ

^๑ เลื่อน ศรีวณิช ฝันร้ายของข้าพเจ้า (พระนคร : สำนักพิมพ์ศรีวณิช, ๒๕๑๒), หน้า ๑๑ - ๑๔.

^๒ แผนกเก็บ สลว. เอกสารกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ปีที่ ๒๔ แฟ้มที่ ๖ เรื่องคดีนายถวัติ ฤทธิเดช กับพวกฟ้องสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว หนังสือที่ ๖๘๐/๒๔๕๔ ลงวันที่ ๑๑ มกราคม ๒๔๙๖ จากราชเลขานุการในพระองค์ ถึงพระยาพหลฯ นายกรัฐมนตรี

เสนอให้รัฐบาลยึดโรงสี ถ้าหากจำเป็น จากนั้นกลุ่มกรรมกรผู้ประท้วงแถลงต่อประชาชนว่า การประท้วงครั้งนี้ เป็นการต่อสู้เพื่อสวัสดิการ และความอยู่รอดของชาวสยามทั้งหมด ใน ที่สุดรัฐบาลเข้ามาไกล่เกลี่ยประนีประนอมหลังจากที่นายจ้างใช้มาตรการรุนแรงทำร้ายกรรมกร เป็นที่น่าสังเกตุว่าค่าใช้จ่ายจากการประท้วงนี้หักงู้งานครั้งนี้ ส่วนหนึ่งได้จากการขายรูปของ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงประดิษฐมนูธรรม ^๒

ในขณะที่การประท้วงของกรรมกรโรงสียังไม่ยุติลง ทางฝ่ายกรรมกรรถไฟได้ค้น หายุคงานในกรุงเทพฯ โดยเข้ายึดขบวนรถไฟและที่ทำงาน แล้วยื่นขอเสนอให้รัฐบาลเปลี่ยนผู้ บริหารเสียใหม่ เพราะเห็นว่าไม่ให้ความยุติธรรม ซึ่งรัฐบาลยอมรับขอเสนอไปพิจารณา

ผลจากการนัดหยุดงานของกรรมกรโรงสีครั้งนี้ รัฐบาลได้ตั้งกรรมการชุดหนึ่ง เพื่อศึกษาและแก้ไขปัญหาแรงงาน ทำให้รัฐบาลเข้ามามีบทบาทในการควบคุมการเคลื่อนไหว ของกรรมกรใกล้ชิดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกรรมกรชาวจีน ปรากฏว่ารัฐบาลสั่งเนรเทศผู้นำ กรรมกร ซึ่งเป็นชาวจีนจำนวน ๗ คน ออกนอกประเทศฐานเป็นบุคคลไม่พึงปรารถนา แล้ว เปลี่ยนให้คนไทยเป็นผู้นำแทน นอกจากนี้การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ทำให้ กรรมกรจีนถูกควบคุมเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น

การต่อสู้เรียกร้องของกรรมกร ได้พัฒนาไปถึงขั้น การต่อสู้ทางการเมืองโดย ครึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ กบฏการสังสมาชิกจำนวน ๑๓ คน เข้าแข่งขันในการเลือกตั้งทั่วไป ครั้งที่ ๒ ถึงแม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็แสดงให้เห็นว่ากลุ่มกรรมกรได้พัฒนาตนเอง ขึ้นเป็นกลุ่มการเมืองอีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีความสำนึกทางการเมืองสูง เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม สมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีนโยบายชาตินิยมอย่างรุนแรง

source?

^๑ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ ขบวนการกรรมกรในประเทศไทย หน้า ๒๒.

^๒ Virginia Thomson Labour Problem in Southeast Asia,

กลุ่มกรรมกรแทนที่จะพัฒนาตนเองให้มีความสำคัญทางการเมืองมากขึ้น จนมีพลังต่อรองกับกลุ่มอำนาจการเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มทหารต้องมาสนองนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลอย่างไม่ทางหลักเลย ยิ่งกว่านั้น เมื่อจอมพล ป.พิบูลสงคราม กลับมามีอำนาจอีกครั้งหนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา การพัฒนาบทบาททางการเมืองของกรรมกรได้หยุดชะงักลงพร้อม ๆ กับการพัฒนาทั่วโลกทางการเมืองในระบอบรัฐสภา เนื่องจากถูกรัฐบาลควบคุมอย่างเข้มงวดมากขึ้น โดยเฉพาะการตั้งข้อหาคอมมิวนิสต์ แก่กรรมกรที่เคลื่อนไหวประท้วง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ เป็นช่วงเวลาที่กรรมกรแสดงบทบาททางการเมืองได้มากที่สุดยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองของไทย

ค) หนังสือพิมพ์กับอุปสรรคในการเสนอข่าวสารทางการเมือง

ในบรรดาสื่อมวลชนทั้งหลาย หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเสนอข่าวความเคลื่อนไหวในสังคม หนังสือพิมพ์จึงเป็นเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพและความต้องการที่แท้จริงของสังคม

การเปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ก็หวังว่าจะได้รับเสรีภาพในการเสนอข่าวสารอย่างเต็มที่ แต่ก็ต้องผิดหวัง เพราะรัฐบาลคณะราษฎรเริ่มควบคุมหนังสือพิมพ์ ตั้งแถวแรกที่เมื่ออำนาจในแผ่นดิน โดยอ้างว่าเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ รัฐบาลจำเป็นต้องรักษาความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นจึงขอให้หนังสือพิมพ์ทุกคนให้ความร่วมมือ โดยส่งตนฉบับตัวเรียง ๓ ฉบับไปให้กองตรวจข่าว เป็นผู้ตรวจเสียก่อน ปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ทุกคนให้ความร่วมมือ และสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๖ หน้า ๘๗.

เป็นอย่างไร นอกจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ยังช่วยเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนชี้แจงให้ประชาชนมีเจตนาดีต่อรัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งมีส่วนช่วยให้เสถียรภาพของรัฐบาลมั่นคงยิ่งขึ้น แม้ว่าจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลก็เป็นลักษณะของการเสนอข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าการวิจารณ์บุคคลในทางเสียหาย รัฐบาลตรวจหาหนังสือพิมพ์มาจนถึงวันที่ ๔ กรกฎาคม หลวงประดิษฐมนูธรรมเสนอให้ยกเลิก เพื่อแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลมีความมั่นคงในการปกครองประเทศ

หลังจากเลิกตรวจหาหนังสือพิมพ์จึงมีโอกาสดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ทั้งสนับสนุนและคัดค้าน "คณะราษฎร" หนังสือพิมพ์ที่สนับสนุนคณะราษฎรได้แก่หนังสือพิมพ์ สัจจกับ ๒๔ มิถุนา คำเนิงงานได้ยสมาชิกญูกอการ ๒ ทานคือ นายฉิม วีรไวทยะ และนายสงวน ตุลารักษ์ ส่วนหนังสือพิมพ์ที่คัดค้านคณะราษฎร คือ หนังสือพิมพ์ที่อยู่ในเครือของบริษัทสยามพีรไปรสได้แก่หนังสือพิมพ์ กรุงเทพ - เกลิเมล บางกอก-เกลิเมล และเสรีภาพ ซึ่งอยู่ในสังกัดของกรมพระคลังข้างที่ มีพระยาศรภักย์พิพัฒน์เป็นผู้จัดการ นายหลุย ตรีวัต เป็นบรรณาธิการ

หนังสือพิมพ์มีโอกาสแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรีได้ไม่นาน ก็ถูกรัฐบาลควบคุม เพราะเกรงว่าจะกระทบกระเทือนถึงความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ซึ่งอาจทำให้ต่างชาติเข้าแทรกแซงได้ อีกประการหนึ่ง เกรงว่า ฝ่ายเจ้าจะกลับมาก่ออำนาจอีก ดังนั้นจึงวางหลักการควบคุมโดยวิธีการตรวจหาหนังสือพิมพ์ประเภทต่อไปนี้

๑. หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับการบำรุงกาม
๒. หนังสือพิมพ์ลงข่าวคลาดเคลื่อนจากความจริง
๓. หนังสือพิมพ์แพร่ข่าวผิดไปทางเจ้า
๔. หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับราชการทหาร

แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะกรรมการราษฎร ครั้งที่ ๕/๒๔๗๕
(๔ กรกฎาคม ๒๔๗๕) เรื่อง การเซนเซอร์หนังสือพิมพ์

๕. หนังสือพิมพ์หลงขาวเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองในลักษณะการยุยง
ส่งเสริมหรือโจมตีรัฐบาล

๖. หนังสือพิมพ์หลงขาวเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวทางการเมืองระหว่าง สยาม
กับต่างประเทศ

นอกจากนี้รัฐบาลได้นำ ร่างพระราชบัญญัติแก้ไข พระราชบัญญัติ สมุด เอกสาร
หนังสือพิมพ์ เสนอให้สภาอนุวัติ สาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้มีอยู่ที่ มาตรา ๔
มาตรา ๕ และมาตรา ๖ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับเอกสารลับของรัฐบาล หรือสภา และชาว
เกี่ยวกับราชการทหาร หรือ การเมืองกับต่างประเทศ ต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงาน
การพิมพ์ก่อน ถ้าหากฝ่าฝืน เจ้าพนักงานเมื่ออำนาจ ถอนใบอนุญาตและสั่งปิดหนังสือพิมพ์
แต่อาจผ่อนผันโดยให้เจ้าพนักงานตรวจข่าวก่อน ในเวลาที่กำหนดหรือไม่มีกำหนดก็ได้^๒

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริไม่เห็นด้วยกับพระราช
บัญญัตินี้จึงทรงมีรับสั่งให้ ราชเลขาณุกรในพระองค์ ทำหนังสือโต้แย้งรัฐบาล ซึ่งมีสาระ
สำคัญตอนหนึ่งว่า

พระราชบัญญัติฉบับนี้ออกจะแรงเกินไป และไม่ทรงพระราชดำริเห็นพ้องด้วยเลย การ
ปิดปากหนังสือพิมพ์อย่างรุนแรง เช่นนี้อาจไม่เป็นผลดี สำหรับรัฐบาลเลย ... ความ
จริงการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองในคราวนี้ พวกหนังสือพิมพ์ก็เยอะมาก หวังจะได้มี
เสรีภาพมากขึ้น และหวังว่าจะแก่พระราชบัญญัติหนังสือให้เป็นไปในทางผ่อนผัน นี้กลับ
รักให้ยิ่งขึ้นอีก ... กลับร้ายกว่ารัฐบาล Absolute Monarchy เมื่อพูดกล่าว
ถวายมาให้ทรงเห็นจะไม่ทรงกัศน แต่ให้แจ้งสภาควยาไม่ทรงพระราชดำริเห็น
พ้องด้วย^๓

^๑ แมงกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะกรรมาการราษฎร ครั้งที่ ๑๑/๒๔๙๕
(๙ กรกฎาคม ๒๔๙๕) เรื่อง การเซ็นเซอร์หนังสือพิมพ์

^๒ โปรดุฎพระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช
๒๔๙๕ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ ลงวันที่ ๒๙ กันยายน ๒๔๙๕ หน้า ๔๐๑.

^๓ แมงกเก็บ สสร. หนังสือกรมราชเลขาณุกรในพระองค์ ที่ ๑/๗ ลงวันที่ ๒๐
กันยายน ๒๔๙๕ จากราชเลขาณุกรในพระองค์ ถึงพระยามโนฯ ประธานกรรมาการราษฎร

ผลจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมุดเอกสาร และหนังสือพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๕ หนังสือพิมพ์ถูกจำกัดเสรีภาพ และถูกควบคุมมากขึ้นกว่าเดิม หนังสือพิมพ์หลายฉบับแสดงปฏิกิริยาไม่พอใจ ปรากฏว่า ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ๒๔๗๕ ถึงเดือนตุลาคม ๒๔๗๖ รวม ๑๖ เดือน หนังสือพิมพ์ถูกลงโทษถึง ๒๘ ราย ฉบับแรกที่ถูกลงโทษ (โดยการเซนเซอร์) คือหนังสือพิมพ์ สัจจัง

รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา สมัยแรกสั่งปิดหนังสือพิมพ์ ๖ ฉบับ ฉบับแรกที่ถูกลงโทษคือ หนังสือพิมพ์หลักเมือง รัฐบาลสั่งปิด ๓ วัน ในข้อหาเป็นสื่อรบกวนแผ่นดินอันอาจเป็นภัยต่อความสงบของบ้านเมือง (ตามมาตรา ๑๔) เพราะลงจดหมายที่ส่งมาจากคนไทยในประเทศจีน ซึ่งกล่าวโจมตี การใช้จ่ายเงินของพระราชาวงศ์ในระบบบงก่า หนังสือพิมพ์อีกฉบับหนึ่งที่ถูกลงโทษที่ไม่เป็นธรรมคือ สยามหัตถ์ ถูกสั่งปิด ๒๐ วัน โดยข้อกล่าวหาว่า ลงบทความที่ส่อเจตนาทุจริตต่อรัฐบาล^๒

นอกจากนี้ พระยามโนปกรณนิติธาดา ได้ออกคำสั่งห้ามข้าราชการ และพนักงานของรัฐบาล เขียนข่าวลงหนังสือพิมพ์ โดยอย่างอย่างปราศจากเหตุผลว่า "ข้าราชการ และพนักงานของรัฐบาลบางคน ชอบเขียนความเห็นต่าง ๆ ลงหนังสือพิมพ์ ถือไปให้หมานำเอาความเห็นหรือคำแนะนำไปลงหนังสือพิมพ์"^๓ ยกเว้นบทความบางชนิดที่แปลจากต่างประเทศ หรือบทความประเภทสารคดี แต่ต้องขออนุญาตจากรัฐมนตรีเจ้าสังกัดเสียก่อน ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปยากมาก แม้ว่าข้าราชการคนหนึ่ง คือ หลวงวิจิตรวาทการพยายามทำหนังสือขออนุญาตแสดงข้อคิดเห็นทางการเมือง และเรื่องอื่น ๆ ลงหนังสือพิมพ์ โดยชี้แจงเหตุผลว่า "ผู้มีความรู้ความ

^๑ แผนกเก็บ สสร. รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างกฎ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๗๕ เรื่อง หนังสือพิมพ์ สัจจัง

^๒ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๒ หน้า ๖๐.

^๓ แผนกเก็บ สสร. เอกสารกรมสารบรรณคณะรัฐมนตรี แฟ้มที่ ๖๒ ปีที่ ๒๔ เรื่อง ห้ามและอนุญาตให้ข้าราชการ เขียนข่าวลงหนังสือพิมพ์

สามารถโดยมากเป็นข้าราชการ แต่ไม่มีโอกาสที่จะแสดงความรู้สึกของตน เพราะทาง
ราชการห้ามมิให้ข้าราชการทำการเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์" แต่พระยามโนปกรณนิติธาดา ไม่
ยอมอนุมัติหรือผ่อนผันให้แต่อย่างใด การห้ามข้าราชการเขียนบทความลงในหนังสือพิมพ์เช่นนี้
มีผลกระทบกระเทือนต่อวงการหนังสือพิมพ์มาก เพราะความรู้گانข่าวสาร หรือบทความ
วิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ มักจะได้รับจากข้าราชการที่สนับสนุนระบอบ
ประชาธิปไตยเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ มีหลวงประจวบคีรีขันธ์เป็นที่ปรึกษา
นักเขียนคนสำคัญ เช่น พระสารสาสน์พลขันธ์ (นามแฝง ๕๕๕) พระสารสาสน์ประพันธ์ หลวง
วิจิตรวาทการ เป็นต้น^๒

วิกฤตทางการเมือง จากการเสนอแก้ไขโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม
มีผลกระทบถึงการเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์ด้วย กล่าวคือ รัฐบาลห้ามหนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับ
การชักชวนให้เสียมใส่ในลัทธิคอมมิวนิสต์ และแสดงการเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล ปรากฏว่า
หนังสือพิมพ์หลักเมืองถูกสั่งปิด ๗ วัน เนื่องจากลงบทความเกี่ยวกับการส่งหลวงประดิษฐทัตหาเรือ
นับตั้งแต่ พระยามโนปกรณนิติธาดาสั่งปิดสภา และงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา เมื่อวันที่ ๑
เมษายน ๒๔๗๖ หนังสือพิมพ์ถูกจำกัดเสรีภาพและถูกควบคุมอย่างเข้มงวดมากขึ้นมากยิ่งขึ้น แต่
อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ได้พยายามแสดงบทบาทในการเสนอข้อเท็จจริงต่าง ๆ ในการลาออก
จากตำแหน่งของ "คณะสี่ทหารเสือ" และเสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อเตือนสติรัฐบาล ขณะเดียวกันก็
ก็แสดงความอาลัยต่อ "คณะสี่ทหารเสือ" หวังว่าคงจะกลับเข้ามาอีก เป็นเหตุให้รัฐบาล
พระยามโนปกรณนิติธาดา สั่งปิดหนังสือพิมพ์ประชาชาติ และไทยใหม่ โดยกล่าวหาว่าลงบทความ
ความอันเป็นเสี้ยนหนามแผ่นดิน

^๑ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม เรื่อง การเมือง, หน้า ๘๖.

^๒ แผนกเก็บ สสร. เรื่อง เดียวกัน หนังสือหลวงวิจิตรวาทการถึงพระยามโน

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ เป็นหนังสือที่แพร่หลายและเป็นที่นิยมของประชาชนมาก
 ในขณะนั้นผู้ดำเนินงานประกอบด้วย นักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียง เช่น นายฤทธิสาร สายประสิทธิ์
 นายมาลัย ฐิพนิจ นักเขียนบทความประกอบด้วย รัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ๒ ท่านคือ พระสาร
 สาส์นประพันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และพระสารสาสน์พลขันธ์ รัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงเศรษฐการ ส่วนพระองค์เจ้าวรรณ ไวยากร วรารมณ เขียนลง "คอลัมน์ ไวยากรณ"
 ซึ่งเป็นคอลัมน์ที่ประชาชนนิยมอ่านกันมาก รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา สั่งปิดหนังสือพิมพ์
 ประชาชาติ ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๔๙๖ ถูกสั่งปิดโดยไม่มีกำหนด ฐานเป็น
 เสี้ยนหนามแก่แผ่นดิน แก่ชนูปถัมภ์ให้เบียดเบียนการ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๙๖ ครั้งที่ ๒
 เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๔๙๖. ในข้อหาเดิม การที่หนังสือพิมพ์ประชาชาติถูกสั่งปิด ทำให้
 ประชาชนวิพากษ์วิจารณ์มาก เพราะผู้เกี่ยวข้องกับหนังสือพิมพ์หลายท่าน เป็นรัฐมนตรีร่วม
 ในคณะรัฐบาล อันเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่นำไปสู่การรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๙๖

ภายหลังรัฐประหาร พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา เปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์แสดง
 ความคิดเห็นได้กว้างขวางยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเสนอให้สภามุแทนราษฎรอนุญาตให้ผู้แทนหนังสือ
 พิมพ์เข้าฟังการประชุมสภาได้ฉบับละ ๑ คน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการต่อสู้ระหว่างกลุ่ม
 อนุรักษ์นิยมกับกลุ่มหัวก้าวหน้ายังไม่ยุติ อยู่ในสภาพตลิ่งในใต้น้ำ อีกประการหนึ่งรัฐบาลเกรงว่า
 การปล่อยให้หนังสือพิมพ์แสดงออกโดยเสรีอาจกระเทือนถึงสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ ดังนั้น
 รัฐบาล พ.อ.พระยาพลพลพยุหเสนา จึงเริ่มค้นคว้าหาหนังสือพิมพ์อีก เพื่อความอยู่รอดของ
 รัฐบาล หลวงพิบูลสงครามและหลวงศุภชลาศัย ก็ออกหนังสือเดือนที่มีลักษณะขมขู่ไปยังพระยา
 ศรัภย์พิพัฒน์ ผู้จัดการบริษัทสยามฟรีเพรส เพื่อให้ถึงคนกลางที่เป็นนักข่าวที่เป็นนักข่าวรัฐบาลและบ้านเมือง
 ต่อมาได้เสนอข่าวหนังสือพิมพ์ที่อยู่ในเครือของบริษัททั้ง ๓ ฉบับ คือ กรุงเทพฯเดลิเมล์
 บางกอกเดลิเมล์ และเสรีภาพ โดยอ้างว่า "แสดงเจตนาร้าย ขูยงให้คนไทยและต่าง

สุภาพพันธ์ บุญสะอาด ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย (พระนคร : โรงพิมพ์
 เฟื่องอักษร, ๒๕๑๗), หน้า ๕๖.

ประเทศเสื่อมความนิยมในรัฐบาล" รัฐบาลสั่งปิดหนังสือพิมพ์บางกอกเดลิเมด เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๔๗๖^๒

ผลจากการเกิดกบฏบวรเดช ทำให้รัฐบาลควบคุมหนังสือพิมพ์ เข้มงวดมากขึ้น โดยอาศัยกฎอัยการศึก มีการตรวจข่าวหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ พระยาศรวิชัยพัฒนุกงษ์ในขอหากตีพิมพ์ ศาสพิเศษทัศนให้กองทัพประหารชีวิต แต่ได้รับลดยอนเป็นจำคุกตลอดชีวิต หนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมดถูกสั่งปิดโดยไม่มีกำหนด ยิ่งกว่านั้น รัฐบาลได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖^๓ เมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๗๗ เพื่อควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยกำหนดคุณสมบัติของบรรณาธิการ คือต้องสอบไล่ได้ชั้นประโยคมัธยมบริบูรณ์หรือเทียบเท่า หรือผู้ซึ่งมีวิทยฐานะสอบความรู้ไม่ต่ำกว่า ๓ ทาน

เนื่องจากพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ จำกัดเสรีภาพหนังสือพิมพ์และให้อำนาจแก่เจ้าพนักงานการพิมพ์มากเกินไป ดังนั้นจึงมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหลายท่านพยายามเสนอร่างพระราชบัญญัติขอแก้ไข เพื่อให้รัฐบาลผ่อนผันการควบคุมหนังสือพิมพ์บาง เช่น ร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม ของ นายสอน วงษ์โต (ชัยนาท) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ แต่คณะรัฐมนตรีไม่รับหลักการ อีกฉบับหนึ่งคือ ของ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ร้อยเอ็ด) ถึงแม้ว่ารัฐบาลไม่รับหลักการ แต่ก็มีผลให้รัฐบาล พิจารณาทบทวนนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ใหม่ แล้วมอบให้กระทรวงมหาดไทยนำไปปรับปรุงแก้ไข ต่อมาประกาศเป็นพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔

ง. ประชาชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการเลือกตั้ง

การมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความสำนึกทางการเมืองของประชาชนเพราะ ความสำนึกทางการเมือง จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบ

^๑ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๔ สิงหาคม ๒๔๗๖

^๒ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง ฉบับวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๔๗๖

^๓ โปรดดูพระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช ๒๔๗๖ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๐ ลงวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๗๗, หน้า ๑๐๘.

ต่าง ๆ เช่นการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพลหรือกลุ่มผลประโยชน์ การเดินขบวน เพื่อเรียกร้องสิทธิ การเดินขบวนเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านการใช้อำนาจของรัฐ หรือกลไกของรัฐ การแสดงออกโดยการเลือกตั้ง เป็นต้น

การเลือกตั้งเป็นกระบวนการทางการเมืองอย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญทางการเมืองของประชาชน ในระบบที่เชื่อว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน การเลือกตั้งเป็นกระบวนการสร้างความชอบธรรมเบื้องต้นให้แก่อำนาจในการปกครองของผู้ปกครอง ในประเทศที่มีพรรคการเมืองมากกว่าหนึ่งพรรค ฝ่ายชนะการเลือกตั้งจะได้รับมอบจากประชาชนให้ทำการปกครองในระยะเวลาที่กำหนด สำหรับประเทศที่มีกลุ่มอำนาจทางการเมืองเพียงกลุ่มเดียวหรือมีพรรคการเมืองที่มีอำนาจเพียงพรรคเดียว การเลือกตั้งจะเป็นเพียงเครื่องมืออย่างความชอบธรรมในการปกครอง ของผู้ปกครอง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๑ ถือได้ว่าการเลือกตั้งเป็นการแสดงพฤติกรรมทางการเมือง ที่มีลักษณะเด่นที่สุด ในขณะที่องค์กรทางการเมืองอื่น ๆ เช่น พรรคการเมือง กลุ่มอิทธิพล กลุ่มผลประโยชน์ยังไม่มีบทบาทมากนัก ในช่วงระยะเวลาที่มีการเลือกตั้งทั่วไป ๓ ครั้ง

ศูนย์วิทยพัทธยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมบุญ สุขสำราญ "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการเลือกตั้ง" การเมืองและสังคม
โครงการส่งเสริมความรู้ทางการเมือง และสังคมในระบบประชาธิปไตย คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (โครงการทดลองหน่วยผลิต เอกสารมหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔) หน้า ๒๓.

ตารางที่ ๑ ตารางแสดงผลการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ ๑ - ๓

ครั้งที่	เลือกตั้งเมื่อ	จำนวนผู้มีสิทธิ	อำนาจผู้มีสิทธิ	ร้อยละ	จำนวน สส.	หมายเหตุ
๑	๑๕ พย.๓๖	๔,๒๓๘,๒๓๑	๑,๓๓๓,๕๓๖	๔๑.๕๕	๓๘	เลือกตั้งตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ
๒	๓ พย.๔๐	๖,๑๒๓,๒๓๕	๒,๕๖๒,๕๓๕	๔๑.๖๒	๔๑	เลือกตั้งตามวาระครบ ๔ ปี
๓	๑๓ พย.๔๑	๖,๓๑๐,๑๓๖	๒,๒๑๐,๓๓๖	๓๕.๐๓	๔๑	เลือกตั้งเพราะยุบสภา

ที่มา กองเลือกตั้ง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช ๒๔๗๕ มีบทบัญญัติให้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้น โดยกำหนดให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นไปตามกาลสมัย คือ

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว มาตรา ๑๐

สมัยที่ ๑ นับตั้งแต่วันที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองเป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่ง ในคณะราษฎร ซึ่งคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวจำนวน ๗๐ คน เป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๖ เดือน หรือจนกว่าจะจัดประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกสภามี ๒ ประเภท คือ

สมาชิกประเภทที่ ๑ ราษฎรเลือกตั้งขึ้น จังหวัดละ ๑ คน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินกว่าหนึ่งแสนคน ให้เลือกผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นทุก ๆ หนึ่งแสนคน เศษของหนึ่งแสน ถ้าเกินกว่าครึ่งหนึ่ง ให้เลือกผู้แทนราษฎรเพิ่มอีก ๑ คน

สมาชิกประเภทที่ ๒ โคนกฏที่เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ ๑ ให้มีอำนาจเท่ากับสมาชิกประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะยังคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาด ให้ผู้มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ ๓ เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาจักร สอบไล่ได้วิชาประถมศึกษาเป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎร จะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งทั้งสิ้น

คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร มีอำนาจแต่งตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราว จำนวน ๗๐ คน ราษฎรไม่มีส่วนรู้เห็นด้วยแต่อย่างใด ส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยที่ ๒ พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวไม่มีผลใช้บังคับ เพราะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๔๗๕ บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ กำหนดให้สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภท คือ

สมาชิกประเภทที่ ๑ ราษฎรเลือกตั้งขึ้น โดยถือเกณฑ์ราษฎรสองแสนคนต่อผู้แทนราษฎร ๑ คน ตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม

สมาชิกประเภทที่ ๒ โคนกฏที่พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งขึ้น จนกว่าจะหมดวาระตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่ในทางปฏิบัติรัฐบาลเป็นผู้พิจารณาเสนอรายชื่อให้ทรงวินิจฉัย

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๖
 มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงร้อยละ ๔๑.๔๕ จังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงมากที่สุดคือ เพชรบูรณ์ร้อยละ
 ๗๘.๘๒ จังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงน้อยที่สุดคือแม่ฮ่องสอนร้อยละ ๑๗.๗๑ เป็นที่น่าสังเกตว่า
 จังหวัดพระนครเพียงร้อยละ ๑๙.๔๕ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเทศ ๗๘ คน ผล
 จากการเลือกตั้งครั้งแรก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในตำแหน่งครบ ๔ ปี

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๐
 มีการแก้ไขพระราชบัญญัติการเลือกตั้งเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๔๗๙ ประชาชนมีโอกาสเลือก
 ตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยตรงเป็นครั้งแรก ใช้วิธีแบ่งเขตเลือกตั้ง ผลปรากฏว่ามีผู้ใช้สิทธิ
 ออกเสียงร้อยละ ๔๐.๒๒ จำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งประเทศ ๙๑ คน จังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิ
 ออกเสียงมากที่สุดคือ เพชรบูรณ์ ร้อยละ ๙๒.๔๓ จังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงน้อยที่สุดคือ
 แม่ฮ่องสอน ร้อยละ ๒๒.๒๔ ส่วนจังหวัดพระนครมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงเพียงร้อยละ ๒๙.๑๓
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสิ้นสุดลงเพราะรัฐบาลยุบสภา เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน ๒๔๘๑ เนื่องจาก
 แพ้คดีของสภาเกี่ยวกับการขอแก้ไขข้อบังคับการประชุมสภา ข้อ ๒๘ เกี่ยวกับการเสนอร่าง
 พระราชบัญญัติงบประมาณ

การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๓ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๔๘๑
 เป็นการเลือกตั้งโดยตรงด้วยวิธีแบ่งเขต ต่อ เกณฑ์ราษฎรสองแสนคนต่อผู้แทนราษฎร ๑ คน
 ปรากฏว่ามีราษฎรใช้สิทธิออกเสียงคิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐๓ จังหวัดที่มีผู้ออกเสียงมากที่สุดคือ
 นครนายก ร้อยละ ๖๗.๓๖ จังหวัดที่มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงน้อยที่สุดได้แก่ จังหวัดศรี

^๑ กองเลือกตั้ง กรมการปกครอง รายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
 เล่ม ๑ (พระนคร : โรงพิมพ์พระเกษมไทย, ๒๕๐๐), หน้า ๙ - ๑๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓ - ๑๖.

ร้อยละ ๑๖.๒๘ ส่วนจังหวัดพระนคร มีผู้ใช้สิทธิออกเสียงร้อยละ ๒๗.๗๓

การเลือกตั้งทั้ง ๓ ครั้ง ประชาชนใช้สิทธิออกเสียงไม่ถึงร้อยละ ๕๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดพระนคร ซึ่งเป็นเขตที่ประชาชนมีการศึกษาสูง และปัจจัยอื่น ๆ ก็ได้เปรียบกว่าทุกจังหวัด แต่กลับมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงไม่ถึงร้อยละ ๓๐ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มว่าประชาชนมีความสำนึกทางการเมืองน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ผลสะท้อนจากการเลือกตั้งครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดคนหนึ่ง ในประวัติศาสตร์การปกครองของไทย ซึ่งมีผลให้รัฐบาล พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาที่มีสปิริตทางการเมืองสูง ลาออกจากตำแหน่งถึง ๒ ครั้ง และยุบสภา ๑ ครั้ง แต่หลังจากการเลือกตั้งครั้งที่ ๓ เป็นต้นมา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีสภาพเป็นเพียงตราขางที่รับรองความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของรัฐบาลทหาร ตลอดจนถึงรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๑ - ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะการเมืองไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๑ ดำเนินไปโดยยึดถือคติการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ สภาได้รับยกย่องว่าเป็นกลไกสำคัญในการปกครอง หน้าที่และบทบาทของสภามีลักษณะพิเศษพอสมควร สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความสำนึกในหน้าที่เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกประเภทที่ ๑ มีความกระตือรือร้นในการแสดงบทบาทเป็นปากเสียงแทนราษฎร และควบคุมฝ่ายบริหารอย่างสมศักดิ์ศรี การเลือกตั้งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง แม้ว่าจะมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงไม่ถึงร้อยละ ๕๐ ก็ตาม แต่ก็เป็น การเลือกตั้งตามวาระครบสี่ปี ยกเว้นการยุบสภา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ คณะรัฐมนตรีมีทั้งหมด ๘ คณะ ภายหลังจากรัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ นายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งต่อเนื่องกันมาเพียงคนเดียว คือ พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา เสถียรภาพของรัฐบาลมั่นคงพอสมควร ความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงนั้นมาก เริ่มตั้งแต่เรื่อง

เค้าโครงของเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม การปกครองและกษัตริย์รัฐธรรมนูญบางมาตรา ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายบริหารด้วยกัน มีการดำเนินการเพื่อกำจัดฝ่ายตรงข้ามออกจากวงการเมือง ทางด้านสภา ในระยะก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ. ๒๔๘๐ รัฐบาลมีข้อขัดแย้งกับสภาหลายครั้ง เมื่อรัฐบาลแพ้โหวตของสภาออกและยุบสภาตามวิธีทางรัฐธรรมนูญ ส่วนกลุ่มทางการเมืองนั้นคณะราษฎรประสบความสำเร็จในการขจัดตัวแทนของฝ่ายคู่แข่งชั้นคือพวกอนุรักษนิยม คณะราษฎรยังคงเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียวตลอดมา กลุ่มอิทธิพลและกลุ่มผลประโยชน์เริ่มก่อตัว แยกตัวกันไป หลังจากที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีออกจาก พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา สื่อมวลชนพยายามแสวงบทบาทสำคัญในการเสนอข่าวสารที่เป็นความรู้ทางการเมือง และการวิพากษ์วิจารณ์การเมือง แต่ถูกรัฐบาลเข้าควบคุมและจำกัดบทบาทลง หนังสือพิมพ์ถูกสั่งปิดหลายฉบับ สบุดโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว การเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๘๐ มีการเคลื่อนไหวและพัฒนาตัวเองไปพอสมควร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย